

ÉRTEKEZÉSEK

A NYELV- ÉS SZÉPTUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

KIADJA A MAGYAR TUD. AKADÉMIA.

AZ I. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

GYULAI PÁL

OSZTÁLYTITKÁR.

XII. KÖTET. VII. SZÁM. 1885.

A KASZTAMUNI-I TÖRÖK NYELVJÁRÁS.

IRTA

THURY JÓZSEF.

Ára 50 kr.

BUDAPEST.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1885.

ÉRTEKEZÉSEK

A NYELV- ÉS SZÉPTUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

Első kötet. 1867—1869.

I. Solon adótörvényéről. *Tel'fy Ivántól.* 1867. 14 l. Ára 10 kr. — II. Adalékok az attikai törvénykönyvhöz *Tel'fy Ivántól.* 1868. 16 l. 10 kr. — III. A legújabb magyar Szentírásról. *Tárkányi J. Belától.* 1868. 30 l. 20 kr. — IV. A Nibelung-ének keletkezéséről és gyanítható szerzőjéről. *Szász Károlytól.* 1868. 20 l. 10 kr. — V. Tudománybeli hátramaradásunk okai, s ezek tekintetéből Akadémiánk feladása *Toldy Ferencztől.* 1868. 15 l. 10 kr. — VI. A keleti török nyelvről. *Vambéry Ármintól.* 1868. 18 l. 10 kr. — VII. Geleji Katona István főleg mint nyelvész. *Imre Sándortól.* 1889. 98 l. 30 kr. — VIII. A magyar egyházak szertartásos énekei a XVI. és XVII. században. *Bartalus Istvántól.* Hangjegyekkel. 1869. 184 l. 60 kr. — IX. Adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez. (1. Sztárai Mihálynak eddig ismeretlen szindarabjai. 1550—59. — 2. Egy népirodalmi emlék 1550—75-ből. 3. Baldi Magyar olasz Szótárkája 1583-ból. — 4. Báthory István országbíró mint író. — 5. Szezei Molnár Albert 1574—1633). *Toldy Ferencztől.* 1869. 176 l. — X. A magyar bővített mondat. *Brassai Sámuelről.* 1870. 46 l. 20 kr. — XI. Jelentés a felső-austriai kolostoroknak Magyarországot illető kézirat- és nyomtatványairól. *Bartalus Istvántól.* 1870. 43 l. 20 kr.

Második kötet. 1869—1872.

I. A Konstantinápolyból legújában érkezett négy Corvin-codexről. *Mátray Gábor* l. tagtól. 1870. 16 l. 10 kr. — II. A tragikai felfogásról. Székfoglaló. *Szász Károly* r. tagtól. 1870. 32 l. 20 kr. — III. Adalékok a magyar szóalkotás kérdéséhez. *Joannovits Gy.* l. tagtól 1870. 43 l. 20 kr. — IV. Adalékok a magyar rokonértelmű szók értelmezéséhez, *Finály Henrik* l. tagtól. 1870. 47 l. 20 kr. — V. Solomos Dénes költeményei és a hétszigeti görög népnyelv. *Tel'fy Iván* lev. tagtól. 1870. 23 l. 20 kr. — VI. Q. Horatius satirái (Ethikai tanulmány). Székfoglaló. *Zichy Antal* l. tagtól. 1871. 33 l. 20 kr. — VII. Újabb adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez (I. Magyar Pál XIII. századbéli kanonista. II. Margit kir. hercegnő, mint ethikai író. III. Baldi Bernardin magyar-olasz szótárkája 1582-ből. Második közlés IV. Egy XVI. századbéli növényzeti névtár XVII. és XVII. századbéli párhuzamokkal. V. Akadémiai eszme Magyarországon Besenyei előtt) *Toldy Ferencz* r. tagtól. 1871. 124 l. Ára 40 kr. — VIII. A sémi magánhangzokról és megjelölések módjairól. *Gr. Kuun Géza* lev. tagtól. 1872. 59 l. 20 kr. — IX. Magyar szófajtegetések. *Szilády Áron* l. tagtól. 1872. 16 l. 10 kr. — X. A latin nyelv és dialektusai. Székfoglaló. *Szendessy Sándor* l. tagtól. 1872. 114 l. 30 kr. — XI. A jefterekről. *Szilády Áron* lev. tagtól. 1872. 23 l. 20 kr. — XII. Emlékbeszéd Arvay Gergely felett. *Szvorényi József* lev. tagtól. 1872. 13 l. 10 krajczár.

Harmadik kötet. 1872—1873.

I. Commentator commentatus, Tarlózatok Horatius satiráinak magyarázóitán. *Brassai Sámuel* r. tagtól. 1872. 109 l. 40 kr. — II. Apáczai Cséri János Barczai Ákos fejedelemhez benyújtott terve a magyar hazában felállítandó első tudományos egyetem ügyében *Szabó Károly* r. tagtól. 1872. 18 l. 10 krajczár. — III. Emlékbeszéd Bitnitz Lajos felett. *Szabó Imre* t. tagtól. 1872. 18 l. 10 kr. — IV. Az első magyar társadalmi regény. Székfoglaló *Vadnai Károly* l. tagtól. 1873. 64 l. 20 kr. — V. Emlékbeszéd Engel József felett *Finály Henrik* l. tagtól. 1873. 16 l. 10 kr. — VI. A finn költészetéről, tekintettel a magyar ösköltészetre. *Barna Ferdinand* l. tagtól. 1873. 135 l. 40 kr. — VII. Emlékbeszéd Schleicher Ágost, külső l. tag felett. *Riedl Szende* l. tagtól. 1873. 16 l. 10 kr. — VIII. A nemzetiségi kérdés az araboknál. Dr. *Goldziher Ignác*tól. 1873. 64 l. 30 kr. — IX. Emlékbeszéd Grimm Jakab felett. *Riedl Szende* l. tagtól. 1873. 12 l. 10 kr. — X. Adalékok Krim történetéhez. *Gr. Kuun Géza* l. tagtól. 1873. 52 l. 20 kr. — XI. Van-e elfogadható alapja az ik-es igék külön ragozásának. *Riedl Szende* lev. tagtól. 51 l. 20 kr.

Negyedik kötet. 1873—1875.

I. szám. Paraleipomena kai diorthoumena. A mit nem mondtak s a mit rosszul mondtak a commentatorok Virgilius Aeneise II-ik könyvére, különös tekintettel a magyarra. *Brassai Sámuel* r. tagtól. 1874. 151 l. 40 kr. — II. szám. Bálinth Gábor jelentése Oroszország- és Ázsiában tett utazásáról és nyelvészeti tanulmányairól. Melléklet öt khálymnik dana hangjegye. 1874. 32 l. 20 kr. — III. szám. A classica philológiának és az összehasonlító árja nyelvtudománynak mivélése

A KASZTAMUNI-I TÖRÖK NYELVJÁRÁS.

IRTA

THURY JÓZSEF.

BUDAPEST.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

1885.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

A kasztamuni-i török nyelvjárás.

(Olvastatott a M. T. Akadémia 1885. márcz. 30-án tartott ülésében.)

Ámbár a törökségnek még legtávolabb eső nyelveit is eléggé részletesen ismerjük, mind a mellett a nagy török-tatár nyelvterületen vannak még olyan vidékek, melyeknek nyelve egész maig ismeretlen előttünk. Az ismeretlen területek legnagyobbika a kis-ázsiai törökök nyelve, a mely — úgy szólván — közvetlen közelsége daczára mindeddig terra incognita a török-tatár nyelvészekre nézve. A *karamáni* (főváros Konia) és *ħudavendkĵari* (főváros Brussa) vilajet-ek (tartomány) nyelvjárásáról ugyan írt már az orosz *Makszimov* «Опытъ изслѣдованія турецкихъ диалектовъ ĵудавендĵара и караманіи» című értekezésében, de e kis füzetkéből csak nagyon általános képet szerezhethünk e két dialectusról, mert inkább hangtani elméldéseket tartalmaz, nem lévén benne sem szójegyzék, sem szövegek. Mig a *Kħarpūt* környéki nyelvből csak annyit ismerünk, a mennyit Sinaszi efendinek *شاعر اولهنسي* *Šāir evlenmesi* című színművében, az ottani tájbeszédet képviselő Batak Esze beszél.

Ilyen hiányos lévén Kis-Ázsia nyelvének ismerete, siettem megragadni az alkalmat, hogy e hiányosságon segítsék s a török nyelvek és dialectusok már ismeretes számát egygyel szaporítsam. A jelen munkában ugyanis a *kastamuni vilajet* nyelvét szándékozom bevezetni a török-tatár nyelvtudomány körébe. E tartomány, melyet a Kızıl Irmak folyó érint, Kis-Ázsiának északi részén terül el, határa lévén észak felől a Fekete tenger. Ahmed Vefik pasa így írja le *Leħce-i-osmani* cz. szótárában: «Kastamunî: vilajet ve liva ĵürsisi bir űehir dir. Livalari: Kastamunî, Kangari, Bolî, Sinub. Sanĵaglı ĵazalari: Kasta-

muni ve Devrekjani ve Ak-kaja ve Kozika ve Göl ma' Surkun, Dadaj ve Aztavaj, Araş ve Sirt ma' Ijdir ve Mergüze ma' Afşar ve kürre-i-şedid Ineboli ve kürre-i-Nahas ve Avrine ve Kinoli, Çide ma' Taşköprü ve Gökçe-agaç ve Guni, Zafranboli.» (Kastamuni: egy tartomány és hadosztály székhelye. Katonai kerületek: Kastamuni, Kankari, Bolı, Sinope. A kerületek járásai: Kastamuni, Devrekjani, Ak-kaja, Kozika, Göl és Surkun, Dadaj, Aztavaj, Araş, Sirt és Ijdir, Mergüze és Afşar, az Inebolihez csatolt új járás, az Araşhoz csatolt új járás, Avrine, Kinoli, Çide és Taşköprü, Gökçe agaç, Güni, Zafranboli).

Kastamuni nyelve az osmán-török nyelvnek levén egyik tájbeszéde, azt akarom feltüntetni, hogy miben és mennyiben tér el a stambuli, vagy ú. n. irodalmi osmán-török nyelvtől és milyen viszonyban áll kis-ázsiai dialectus-testvéreivel, t. i. a karamáni, çudavendkjari és çarputi tájbeszéddekhez. S mint-hogy vannak oly jelenségei, melyek a keletebbre levő török nyelvekkel, névszerint az azerbajşanival és çagatajjal egyeznek, rámutatok az ezekkel való találkozásokra, vagy viszont ezekkel szemben, az irodalmi osmanlival való hasonlóságaira.

Az érintett három kis-ázsiai dialectusra vonatkozó forrásokat már említettem; az osmanli és çagataj-török nyelvekből felhasznált anyagot az európai szótáraknál magától érthetőleg hitelesebb két eredeti török szótárból merítettem. Az osmanli nyelvnek kétségtelenül leghívebb compendiuma Ahmed Vefik pasa szótára, mely nagyrészt egy régibb keletti s igen terjedelmes és részletes, kritikai alapra fektetett szótár alapján készült, melyet Szilágyi Dániel, Konstantinápolyban lakó derék hazánkfiánál magam is láttam és olvastam. Az ennek alapján készült és a kiejtést a latin-írás pontosságával visszaadó szótár czíme: *Lehçe-i-osmani; şild-i-evvel ve sani. Birinşi defa' basılmışdır 1293.* (Osmán-török szótár I. és II. kötet. Először megjelent 1876-ban.) — A çagataj-török nyelvre vonatkozó forrásom az öreg Sulejman sejk szótára, a ki 1877-ben a török küldöttséget vezette hozzánk. Ő bokharai születésű özbeg; beutazta Közép- és Dél-Ázsiát s Hindostánból Kabul, Belkh, Herat, Merv, Bagdad városokon s Hedsazon keresztül Konstantinápolyba jött és letelepedett. *Lugat-i-çagataj ve türki osmani. Eser sejk Sulejman efendi-i-buxari. Istanbul 1298.* című szótára-

nak čagataj versekben írott előszavában melegen emlékszik meg magyarországi útjáról, magasztalja a magyarok testvéri szeretét s szótára megírása indokául ezen útját mondja, minthogy nálunk — mint írja — érdeklődnek a török nyelvek iránt és kérdezgettek tőle egyet-mást a keleti török nyelvből.¹⁾ Munkája második kötetét — mint tőle hallottam — a közép-ázsiai török törzsek közmondásai fogják képezni, mely nemsokára megjelenik.

Az alap, melyre ezen ismertetésemet építettem, egy, a kasztamuni-i tájbeszédben írott költeményeket tartalmazó könyv, melyet 1884 nyarán hoztam magammal Konstantinápolyból. A könyv czíme: *Mutaĵabat-i-türkiye* مُطَابَّاتِ تَرْكِيَّة (azaz: török

¹⁾ Azt hiszem nem lesz érdektelen, ha közlök néhány sort ezen útra vonatkozó leírásból:

Körüšüp Pešte sari ğittik biz,
Minglik adamı jer ejttik biz.
Köriben bizleri bolĝaz hajran,
Mazar: osmanlı dejen itti figan.
Her kim osmanlı dejen kičkirıřar,
Türk dib kette, küčük hajkarıřar.
Mazaristani temamen kördüm,
Gül Baba türbesine jüz stirdüm.
řark elsinesing talibi köp,
Čagataj türkisining ragibi köp.
Asiadan gelmiřim anglađılar,
Čagataj bildigimi tinglediler.
Köp kep urmakka talařlařđılar,
Bol luĝat üzre kengeřleřtiler.
Anıng uçun manga ragbet geldı,
Bi luĝat bitmege ĝajret geldı.

(Nézelődve Pest felé jöttünk, melyet több ezer ember által lakott városnak mondtunk. Minket meglátva elcsodálkoztak és kiabáltak, hogy a magyar is török; kicsinyje-nagyja a «török» nevet hangoztatta. Magyarországot egészen megnéztem s arczomat Gülbaba sírjához dörzsöltem. A keleti nyelvek iránt sokan lelkesednek, a čagataj-török nyelv után sokan vágyakoznak. Megtudták, hogy Ázsiából jöttem s čagataj nyelv- ismeretemet hallgatták. Sok kifejezés iránt zavarban voltak s egy teljes szótár készítéséről beszélgettek. Ezért vágy támadt bennem s buzgóság szállt meg, hogy egy szótárt írjak.)

ömlengések); 55 sűrűn írott lapra terjed s az olvasást könnyítő írás-jelek mindenütt pontosan ki vannak téve. Minden lapon a margóra vannak jegyezve az irodalmi osmanlitól hangalak, vagy jelentés tekintetében eltérő, vagy ebben elő nem forduló szók, természetesen az irodalmi nyelv szavaival értelmezve. A költemények, illetőleg gazelek szerzője egy *Galib* nevű kastamuni-i költő, a ki mindenkit ki tud gúnyolni: dervist, bírót, borbélyt stb., míg saját magát nem mulasztja el magasztalni. Ugyanis többször zeng magáról ilyen formán:

Galib gibü Gastammanuda laf düzen az du.
(Kevés van K.-ban, a ki úgy tud bánni a nyelvvel, mint Galib.)

vagy: Jokdu Gastammanuda garşuluguñ, dir bi aşuk.)
(Azt mondja egy dálnok, hogy nincs párod K.-ban.)

sőt Öjle bi goşma ogartım, ki adam hajran olur,
Gezer artuk bu dejüş gajrı aşuktan aşuga.
(Olyan gazelt csináltam, hogy az emberek csodálják,
Száll ez a rege egyik dálnokról a másikra.)

Vannak azonban e költeményeknek ethnographiai vonatkozásai is, a mennyiben említést találunk némely szokásokról. Így pl. az egyik gazelből megtudjuk, hogy a kastamuni-i török népnél az islam daczára, maig fenmaradt az ősi saman hitnek egyik momentuma, t. i. a tor, vagyis ünnepélyes evés-ivás a megholtak lelki üdvösségeért:

Juttuk pilav-le havlaju geömuşler urf uçun.
(Ettünk pilafot és halvát a megholtak lelkiért).

Egy másik gazelből azt tudjuk meg, hogy a falusi török, ha vendég érkezik házához, valami állatot szokott leölni tiszteletére és megvendéglésére:

Köjlü gonuk gelünze aña gillu basar.
(A falusi, ha vendég jön, annak áldozni szokott).

A harmadikban azt említi a költő, hogy tavasszal csoportosan megy ki a falu vagy város népe az erdőbe fenyőfahéjat enni, mely kedvelt eledel:

Çamlar jaşarur, köjlü çikar hep alajujle,
Sojmuk jemesü çok hoş olur dagda, paharda.

(A fenyőfák virítanak, a falusiak csoportosan kimennek,
Fenyőfa héjat enni a hegyen tavasszal nagyon kellemes).

Csak az a kár, hogy e költemények nagyon is a *török ízlés*-hez vannak szabva s így alig akad egy-kettő, a mit a mi európai ízlésünk megsértése nélkül közölni és olvasni lehet. Ennél fogva csupán hét gazel az, a mi — latin betűkkel átírva s lefordítva — ezen nyelv-leírásában a «szövegek»-et képviseli. A szöveg-közlés e hiányos voltán úgy segítettém némileg, hogy a szó-jegyzékben az egyes szókhöz példa-mondatokat hoztam fel, kiszakítva egy vagy két sort a gazelekből, s ezen eljárásommal ama másik célzt is elértem, hogy így az illető nyelvi adatok hitelessége be van bizonyítva.

Még azt jegyzem meg előlegesen, hogy az arab-török írás természeténél fogva, több pontban nem lehetett biztosan meghatározni az eredeti kiejtést, mert a pusztá írás nem mondja meg, hogy pl. a *ج* (vav) betű *o* vagy *u*-nak, illetőleg *ö* vagy *ö*-nek s a *ك* (kef) *k*, *g*, *ñ* vagy *j*-nek olvasandó-e, ha csak úgy nincs írva valami török szöveg, mind Ahmed Vefik pasa szótára, melyet egészen a latin íráshoz hasonló pontossággal olvashattunk. Ennél fogva az ilyen, biztosan meg nem határozható hangokat nem is vontam a hangtani tárgyalás körébe s a szó-jegyzékben is minden egyes szót az eredeti írás szerint hoztam fel, míg az átírást, sok esetben, csak tájékoztatónak vagy kiegészítőnek tekintettem.¹⁾

A mondottak után áttérhetünk már a részletekre, t. i. 1. a *hangtani*, 2. *alaktani* sajátosságok és 3. a *szókincs* megvizsgálására.

A) Hangtani sajátosságok.

Megvizsgáljuk, hogy a kastamuni-i tájbeszédnek, az irodalmi osman-török nyelvhez mérve, milyen hangtani jelenségei,

¹⁾ Az arab-török betűk átírásáról szükségesnek tartom megjegyezni a következőket:

ج = *ǰ* (magy. ds); *چ* = *č* (magy. cs); *خ* = *χ* (magy. kh);
س és *ص* = *s* (magy. sz); *ش* = *š* (m. s); *ع* és *ا* *عاشق*
= *âşik*, *اغلا* = *âla*; végre *آ* = *ê* (pl. *مآل* = *mâl*).

milyen eltérései vannak s hogy ezen eltérések mennyiben találkoznak a többi kisázsiai dialectusok, vagy a keletebbre eső török nyelvek sajátásaival, vagy pedig mennyiben specialis tulajdonai a kastamuni-i nyelvjárásnak.

I. Vegyük szemügyre mindenek előtt a *vocalisokban* mutatkozó nyelvi jelenségeket.

1. A hangrend.

A legfeltűnőbb, a mit a hangrend figyelembe vételénél tapasztalunk, az, hogy igen sok szó, melyek az irodalmi osmanliban s *čagatajban*, sőt törökség-szerte felhangúak, itt a kasztamuni-i tájbeszédben *alhangúak*,¹⁾ pl. *goz* (szem) — osm. *göz*, *čag. köz*; *gun* (nap) — osm. *gün*, *čag. kün*; *kotu* (rossz) — osm. *kötü*; *gol* (tó) — osm. *göl*, *čag. köl*; *gorunmak* (látszani) — osm. *görunmek*; *gağšatmak* (elgyöngít) — osm. *gevšetmek*; *gužalanmak* (haragudni) — osm. *güželenmek*; *bogurmak* (ordítani, bögni) — osm. *bögürmek*; stb. E tekintetben egyezik vele a karamáni és *čarputi* dialectus, mert ezekben is előfordúlnak ilyen szók; karamáni: *goz* (szem); *gojnak* (ing) — *čag. küjnek*; *goñul* (szív) — osm. *göñül*, kasztamuni-i is *göñül*; *aglanmak* (mulatni) — osm. *ejlenmek*; *čarputi: kotu* (rosz); *gostarmak* (mutatni) — osm. *göstermek*; *guldurmak* (nevettetni) — osm. *güldürmek*, stb. A törökül tudó görögök szájában is alhangúak az olyan török szók, melyekben *ö* vagy *ü* fordul elő, a mennyiben e hangokat a görög beszéd szerv nem tudja kiejteni, hanem *o-t*, illetőleg *u-t* mond helyettök, pl. *oğranmak* (tanítani) — osm. *öğrenmek*; *dort* (4) — osm. *dört*; *uc* (3) — osm. *üç*; *čuruk* (rothadt) — osm. *čürük*, stb. Első pillanatra azt lehetne hinni, hogy a kasztamuni-i tájbeszédnek e sajátása *görögös beszédmód*, mert épen azon szók alhangúak itt, melyekben az osmanliban *ö* vagy *ü* fordul elő s ez lesz itt *o-*, illetőleg *u-vá*, mint a görögök szájá-

¹⁾ Az egyszerű «osm.» (osmanli) jelzés alatt az irodalmi osmán-török nyelvet — vagy ha tetszik: a *Lehce-i-osmani* szókinsét — értem. Másrészt az «osm.» és «čag.» jelzés alatt csak azt értem, hogy az illető szót e nyelvben így vagy úgy ejtik ki, legyen bár az a szó *idegen* eredetű.

ban. Ámde e fölvételnek más nyelvi jelenségek ellentmondanak. 1. van elég *ö* vagy *ü* vocalisú szó, sőt az osm. felhangú *i* itt rendesen *ü*-vé lesz; pl. *ekşü* (savanyú), *çirkün* (rút), *çekünmek* (vonakodni), *bekcü* (ör), *etmekcü* (pék), *berü* (óta), *çökmek* (letérdelni), *tükçük* (köpés), *öjke* (harag), stb. s ezek nem úgy hangzanak, hogy: *akşu*, *çirkun*, *çokmak*, *tukmuk* stb. 2. Ezen alhangú szók mind *g*-vel, vagy *k*-val kezdődnek, vagy legalább *g* van bennök, míg a görögök szájában olyan szó is alhangúvá lesz, melyben nincs gutturalis, pl. *dort* (dört), *uc* (üé), *oşran-* (öjren-), stb. 3. Van elég *ö—ü* hangzójú szó, melyben *g* fordul elő s még sem alhangúak, pl. *züğürtlük* (szegénység), *sögüd* (fűzfa), *gönül* (gyomor), *gögüs* (mell), *gökremek* (zöldülni), *ögüd* (tanács). 4. Van eset arra is, hogy nem *ö—ü*, hanem *e* vocalisú osm. szó van itt alhangon, milyen a *gaşatmak* — osm. *gevşetmek*; a *karamanı* s *şudavendkjarı*ban pedig *aqlanmak* — osm. *eşlenmek*. E hangrendi különbségnek oka tehát nem a görög beszéd szerv minőségében rejlik, hanem a török-tatár nyelvek azon sajátjában, hogy bennök a szótövek páros, al- és felhangú formában fordulnak elő s a kasztamuni-i, meg a többi három kisázsiai tájbeszéd történetesen alhangú formában őrizett meg bizonyos szókat, míg az osmanli a felhangú alakban.

Második figyelemre méltó jelenség az, hogy az osmanli, vagy *çagataj*ban, illetőleg az arab vagy persa nyelvben *regyes-hangú* szókban hangrendi *assimilatio* áll be, még pedig legtöbb esetben *előreható* *assimilatio*, vagyis a szónak elő részén levő vocalisok oly hatással vannak az utánuk állókra, hogy emezek hozzájuk hasonulnak, pl. *şabar* (hír) — osm. *şaber*; *şıjafat* (vendégség) — osm. *şıjafet*; *marıfatlı* (művészi) — osm. *marıfetli*; *zarafat* (elegantia) — osm. *zarafet*; *tenhe* (egyedül) — osm. *tenha*; hátra hatólag: *nagadar* (mennyi) — osm. *ne-kadar*; *habal* (kár) — osm. *vehal*, stb.

2. A hangszín.

Hangszínezet tekintetében a kasztamuni-i tájbeszéd szókincse általában *zártabb* hangú, mint az osmanli. — a) A *könnyü hangzók* közül a *zártabbak* szerepelnek, t. i. az *i* és *ı* helyett az *u* és *ü*, nem csak *ı*, *o* és *ü*, illetőleg *i*, *ö* és *ü* után, hanem a két

legnyitabb hang-, *a* és *e* után is *s* nemcsak a ragokban és képzőkben, hanem a töszóban is, pl. *galmışdık* (maradtunk vala) — osm. *kalmışdık*; *jaktu* (égetett) — osm. *jaktı*; *şavlarunu* (nadrágját) — osm. *şalvarını*; *ışşugu* (tüze) — osm. *ışığı*; *gaffasu* (feje) — osm. *kafası*; *vardu* (ment) — osm. *vardı*; *hastaluk* (betegség) — osm. *χastalık*; *egnünde* (vállán) osm. *egninde*; *elü* (keze) — osm. *eli*; *hekmetü* (bölcseége) — osm. *hikmeti*; *saru* (sárga) — *sarı*; *erüşmek* (érni) — osm. *erışmek*; *gışü* (valaki) — osm. *kışı*; *çatur* (sátor) — osm. *çadır*; *çirkün* (rút) — osm. *çirkin*; *bülmek* (tudni) — osm. *bilmek*; *gırmuzu* (vörös) — osm. *kırmızı*; *inmüs* (leszállt) — osm. *enmiş*.

b) Az *alhangú* szókban néha egy, vagy két fokkal is zártabb hangok vannak, mint az osmanliban, pl. *boba* (atya) — osm. *baba*; *olaş* (igás ló) — osm. *alaşa*; *gırbugu* (béka) — osm. *kır-baga*, stb.

c) A *felhangú* szókban, több esetben, az osm. zárt vocalisok ellenében nyitabbakat találunk, pl. *getmek* (mennni) — osm. *gıtmek*; *hekmet* (bölcseség) — osm. *hikmet*; *çezmek* (oldozni) — osm. *özmek*, stb.

d) Némely szóknál pedig az a kiejtés van megőrizve, a mi a *régibb osmanliban* is volt, t. i. zártabb hangú, pl. *virnek* (adni) — osm. *vermek*; *itnek* (tenni) — osm. *etmek*; *jimek* (enni) — osm. *jemek*; *jir* (hely) — osm. *jer*; *dimek* (mondani) — osm. *demek*; *inmek* (leszállni) — osm. *enmek*.

A karamáni és *γudavendkjari* dialectusokban szintén zártabb hangon ejtenek ki több szót, mint az osmanliban, mi-lyenek pl. *uturmak* (ülni), osm. *oturmak*; *dünmek* (osm. *dönmek*); *güstermek* (osm. *göstermek*), *ütnek* (osm. *ötmek* = énekelni), *kunuşmak* (osm. *konuşmak*), *çimen* (osm. *çemen*), *düğmek* (osm. *döğmek*), *üğmek* (osm. *öjmek* = dicsérni), *küplü* (osm. *köprü*). Máskor ellenben a könnyű hangzók nyitabbika szerepel a zárttal szemben, pl. *armıd* (osm. *armud*), *çamır* (osm. *çamur*), *jagmır* (osm. *jagmur*), *bajzış* (osm. *bajkuş*).

3. A vocalisok mennyisége.

E tekintetben is tapasztalunk eltérést az osmanlitól, mert nemely szóban több, más szókban pedig kevesebb vocalis van,

mint az irodalmi nyelv megfelelő szavaiban. A vocalisok nagyobb számának oka egyrészt az, hogy a kastamuni-i nyelvjárás megőrizte az eredetileg megvolt önhangzót, míg az osm. már elvesztette, mint pl. az *iletmek* (vezetni) igében, mely az osm., čag. és kazaniban *iltmek*, de a 741. kelt *Tezkeret-ül-Evliá*-ban¹⁾ még *iletmek* alakú (l. a szójegyzékben e szót!); másrészt pedig az, hogy a könnyebb kiejtés kedvéért járultak hozzájuk újabb vocalisok úgy a szó elején, mint közepén, pl. *irahat* (nyugalom) — osm. *rahat*; *Irşeb* (tulajdonnév) — osm. *Reşeb*, melyből. a szókezdő *r* nehéz kiejtése miatt, *I-reşeb* s azután *Irşeb* lett. Ugyanígy alakultak az: *urşen* (világos) — osm. *ruşen* (miből: u-ruşen — ur'şen) és *urf* (lélek) — osm. *ruh* (miből: u-ruh — ur'h, illetőleg urf) szók is. Szóközépi vocalis-toldást találunk a *sanşmak* (beszúrni) — osm., čag. és ujb. *sanç-*, *sanşmak*; *sürümek* (húzni) — o. *sürmek*; *zirtilan* (hiéna) — osm., čag. *sirtlan*; *asunaf* (kézművesek) — osm. *esnaf*; *zifin* (szellem) — osm. *zihn*, stb. szókban.

Ugyanígy vocalis-toldást találunk a karamáni és judavendkjari dialectusokban is *r* és *l* kezdetű szók elején, pl. *ilazim* (osm. *lazım* = kell); *ilaik* (osm. *laik*); *ilahana* (osm. *lahana*); *uruzgar* (osm. *rüzgar*), *uruskat* (osm. *ruşsat*); *irza* (osm. *riza*), *urja* (osm. *ruja*); valamint a çarputi tájbeszédben is, pl. *arast* gelmek (osm. *rast g.*), *alaf* (osm. *laf* = beszéd, fecsegés), stb.

Más esetekben pedig az ellenkező eset történt, t. i. az eredetileg megvolt önhangzó elveszett a szótestből, mint pl. a következő szókból: *zengü* (kengyel) — osm. *üzengi*, čag. *özengi*; *iszak* (meleg) — osm. *ıssişak*; *ejşe* (jól) — osm. *ejişe*; *pohča* — osm. *bogača*, *pogača*; *urba* (ruha) — osm. *uruba*, *rubu*, stb.

II. A *consonansokra* vonatkozólag már nagyobb változottságot és több szembetünő tulajdonságokat tapasztalunk, miket a következő csoportokban foglalhatunk össze.

¹⁾ E török nyelvemléket a *párisi példányból* ismeri a tudományos világ, mely a 846. évben íratott. De ez korántsem az eredeti példány; mert Szilágyi Dániel hazánkfiának dúsgazdag könyvtárában 105 évvel régebb, vagyis 741-iki keletű példánya van meg.

1. A keménységi fok.

a) A *kemény gutturalis* (k, γ) szó elején s néha végén is meglágyúl. Ez a szabály annyira általános, hogy minden, *k* kezdetű szó a kastamuni-i tájbeszédben *g*-vel kezdődik, pl. *galmak* (maradni) — osm. *kalmak*; *gafa* (fej) — osm. *kafa*, čag. *kapa*; *gadun* (nő) — osm. *kadın*; *gizil* (piros) — osm. *kizil*; *gan* (vér) — osm. *kan*; *gapu* (ajtó) — osm. *kapu*; *gulak* (fül) — osm. *kulak*; *garu* (feleség) — osm. *kari*; *gisü* (valaki) — osm. *kisi*; *giz* (leány) — osm. *kiz*; *gavag* (nyárfa) — osm. *karak*; *ufag* (kicsiny) — osm. *ufak*; *hastaluk* (betegség) — osm. *ħastalık*; *hulaf* (hazugság) — osm. *ħılaf*; *hezünc* (kincstár) — osm. *ħazine*. (Egyéb példák ڭ alatt a szójegyzékben!) — Szó közepén, két vocalis között, némely esetben szintén meglágyúl a *gutturalis*, de sok esetben keményebbé lesz, pl. *ajagu* (lába, *ajak*-ból), *jaragi* (szer száma *jarak*-ból), *ganşuga* (nőnek, *ganşuk*-ból); ellenben: *gozar* (illatozik) — osm. *kokar*; *sozulmak* (hízelegni) — osm. *sokulmak*; *sişu* (erősen) — osm. *siki*; *goşu* (illat) — osm. *koku*; *cişaman* (nem mehetek ki) — osm. *cişamam*; *saşal* (szakál) — osm. *sakal*; *soşujon* (bedugom) — osm. *sokuşorum*; *uişu* (álom) — osm. *uķu*.

A *gutturalis* lágyulása szó elején s közepén, beáll a *ħarputi dialectus*ban is, pl. *gasavet* (szomorkodás) — osm. *kasavet*; *garşu* (vis-a-vis) — osm. *karşu*; *şaga* (tréfa) — osm. *şaka*. Ellenben keményebbé lesz szó elején a karamáni és *ħudavendkjariban*, pl. *kajret* (buzgalom) — osm. *gajret*; *karib* (idegen) — osm. *garib*; *kazab* (harag) — osm. *gazab*; s szó közepén az azerbajdžaniban: *jaşin* (o. *jakin*), *joşaru* (osm. *jokari*), *jaşşı* (čag. *jakşı* = jó), *vayt* (osm. vakt).

b) A *kemény dentalis*-ről (t, s) ugyanezt tapasztaljuk; mert ez is úgy a szó elején, mint közepén meglágyúl, pl. *daş* (kő) — osm. *taş*; *d:şan* (nyúl) — osm. *tarşan*; *der* (izzadás) — osm. *ter*; *dutmak* (fogni) — osm. *tutmak*; *duş* (só) — osm. *tuz*; *juda-run* (eszem, a *jutmak*-ból), *edemen* (nem tehetek, az *etmek*-ből), *büedemen* (nem hihetem, a *bütmek*-ből); *zabah* (reggel) — osm. *sabah*; *zopa* (bot) — osm. *sopa*; *zokak* (útcza) — osm. *sokak*; *zarraf* (pénzváltó) — osm. *sarraf*; *zalt* (csak) — osm. *salt*; *ziřtilan* (hiéna) — osm., čag. *sirtlan*. A szókezdő *t*-nek *d*-re lá-

gyítását sok esetben maga az osmanli is végrehajtotta a čaga-tajjal szemben, de nem ment annyira, mint a kastamuni-i tájbeszéd, pl. čag. *tar* — osm. *dar* (szűk, szoros); čag. *tirik* — osm. *diri* (eleven); čag. *til* — osm. *dil* (nyelv); čag. *tirek* — osm. *direk* (oszlop) stb.

A dentalis spirans a karamáni és čudavendkjari dialectusban is meglágyúl szó elején, pl. *zebeb* (ok) — osm. *sebeb*; *zevda* (szenvedély) — osm. *sevda*, stb.

c) A labialisoknál egészen az ellenkező történik, t. i. a *b* szó kezdetén, a *v* pedig közepén keménynyé lesz, pl. *palta* — osm. *balta*; *pahar* (tavasz) — osm. *behar*; *pok* (merda) — osm. *bok*; *pohca* — osm. *bogača* (*Leh. Osm.*); *žifte* (enyelgés) — osm. *žilve*, stb. A *p* csak azon esetben lágyul *b*-vé, ha lágy consonans követi, a mi különösen a felső fok képzésénél történik, pl. *gib* gizil (igen vörös, osm. *kíp* kizil), *gab* gara (igen fekete, osm. *kap* kara).

A karamáni és čudavendkjari dialectusokban is észlelhetjük a labialisok keményedését, a mennyiben a szókezdő *s* szóközepe *v f*-re változik, pl. *füžjud* (test) — osm. *vüžud*; *ahfal* (állapotok) — osm. *ahval*; *kasafet* (szomorúság) — osm. *kasavet*.

2. Hangváltozás ugyanazon hangszervi soron belül.

a) Az ilyenmű hangváltozásban legnagyobb szerepök van a dentalisok-nak; ugyanis az osm. *d*, vagy *t* ellenében a kastamuni-iban gyakran *z*-t találunk, vagy megfordítva, a szó elején s némely esetben közepén is, pl. *zatlu* (édes) — osm. *datlı* vagy *tatlı*; *zatmak* (kóstolni) — osm. *datmak*; *zaz* (íz) — osm. *dad*, *tat*; *zalašmak* (marakodni) — osm. *talašmak*; *zutmak* (megfogni) — osm. *tutmak*; *juzarsa* (ha eszik) — osm. *judarsa*; *juzan* (evő) — osm. *judan*; *dažil* (élelmi szer) — osm. *zazire*. E hangváltozásra magában az osmanliban is akad példa, ilyen a *tik* (szűk, szoros), mely *zik* alakban is előfordul (*Leh. O.* 798.). — Máskor osm. *r* ellenében *l* van a kastamuni-iban, pl. *bel-fudar* (szerencses) — osm. *ber-čordar*; *bagilmak* (kiabálni) — osm. *bagirmak*; *öldek* (félénk) — osm. *örkek*; *dažil* — osm. *zazire*.

A dentalisoknak egymás közt váltakozása megvan a karamáni és čudavendkjari dialectusokban is, a mennyiben az osm.

č helyett *a* karamániban *š*-t találunk, pl. *uškür* (madzag) — osm. *učkur*; *gešti* (átment) — osm. *gečti*; *kašti* (elfutott) — osm. *kačti*; *üş* (3) — osm. *üč*; *turuš* (narancs) — osm. *turunč*; *šam* (fenyő) — osm. *čam*; — míg az osm. *r* helyét e két dialectusban *l* pótolja, így pl. *küplü* (híd) — osm. *küprü*, *kastamuni-i körpü*; *kultarmak* (megszabadítani) — osm. *kurtarmak*; *tülbe* (sír) — *türbe*; *tešekkül* (köszönet) — osm. *tešekkür*; *parlajalak* (csillogva) — osm. *parlajarak*; *esnejelek* (ásítva) — osm. *esne-jerek* stb.

b) A *gutturalisok* csak annyiban váltakoznak, hogy némely esetben az *ng*, illetőleg *ñ* helyett *g* áll a *kastamuni*-iban, pl. *doguz* (disznó) — osm. *doñuz*, čag. *tonguz*; *agurmak* (ordítani) — osm. *añırmak*.

c) A *labialisokat* illetőleg csak egy-egy példában találtam, hogy osm. *v* helyett *b*, és *b* helyett *m* fordul elő a *kastamuni*-iban, t. i. *babal* (kár) — osm. *vebal*, *mašlak* (köpenyeg) — osm. *bašlık* szókban. — Osm. *b* ellenében *m*-t találunk a karamáni és *ğ*udavendkjariban, pl. *menefše* (viola) — osm. *benefše*; *mazmata* (lajstrom) — osm. *mazbata*.

3. Hangszervi csere.

a) A nyelvi jelenségek e terén legnagyobb szerep jut a *labialisok* és *gutturalisok* cseréjének; ugyanis szó elején az osm. *j* helyett igen sok esetben *h*-t találunk a *kastamuni*-iban; míg a szó közepén s végén ellenkezőleg osm. *h* helyett *f* áll a *kastamuni*-iban, pl. *hül* (elefánt) — osm. *fil*; *hüske* (fricska) — osm. *fiske*; *hürengi* (európai) — osm. *frengi*, *freng*; *hütne* (ármány) — osm. *fitne*; *hursat* (alkalom) — osm. *firsat*; *šefür* (város) — osm. *şehir*; *nasafat* (tanács) — osm. *nasihat*; *zifin* (szellem) — osm. *zihn*; *uflaz* (kitűnő) — osm. *ihlaz*; *külař* (sapka) — osm. *külah*; *keř* (hegy) — osm. *kuh*; *urf* (lélek) — osm. *ruh*.

b) Az osm. *labialis* (m) ellenében még *dentalis* *nasalist* is találunk a szó elején s az első személy ragjában rendszeren, pl. *nekteb* (iskola) — osm. *mekteb*; *nektiř* (levél) — osm. *mehtub*; *neřreb* (természet) — osm. *meřreb*; *virürin* (adok) — osm. *veririm*; *judarun* (eszem) — osm. *judarım*; *baglamam* (nem kötök) — osm. *baglamam*; *soğujon* (bedugok) — osm. *sokıjorum*. A *ğ*arputi

dialectusban hasonlóan *n* az első személy ragja, pl. *virein* (adjak) — osm. *verejim*, *gelijorun*, vagy *gelijon* (jövök); *bilmen* (nem tudom); *alaflarin* (szavaim, osm. *laflarim*). A karamáni és zudavendkjari nyelvjárásokban ellenben a szókezdő *n* helyett *m*-t találunk, pl. *nizam* (rend) — osm. *nizam*; *muska* (példány) — osm. *nusza*; *s* az első személy ragja is *m*, mint az osmanliban.

c) A *gutturalist* többször dentalis helyettesíti, t. i. osm. *k*-val *t*, *g*-vel *d* áll szemben, pl. *zalta* (Halsband, Ring) — osm. *zalka*; *erden* (korán) — osm. *erken* (illetőleg *ergen*); *ödlek* (félénk) — osm. *örkek* (ill. *örgek*, miből: *ölgek*, aztán *öldek* és *ödlek*).

Megjegyzendő még a *şirmalamak* (karmolni), melynek párja az osmanliban *tirmalamak*, a *tirmak* (köröm) főnévből.

A karamáni és zudavendkjari dialectusnak e szempont alá tartozó sajátága még az, hogy az osmanli nyelhangjainak ellenében megőrizték az eredeti *s* a keleti törökségben meglevő *gutturalist*, pl. *üğmek* (dicsérni) — osm. *öjmek*; *aglanmak* (mulatni) — osm. *ejlenmek*; zudav. *degirmen*, karam. *deşirmen* (malom) — osm. *deşirmen*; zudav. *değmek*, karam. *deşmek* (érni) — osm. *deşmek*, stb.

4. Metathesis.

E hangtani jelenség igen nagy szerepet játszik a kasmuni-i tájbeszédben, mert a *liquidák* (*r*, *l*) rendszeren helyet cserélnek akár az utánok, akár az előttök álló consonanssal, pl. *şavlar* (nadrág) — osm. *şalvar*; *devrüş* — osm. *derviş*; *deşra* (tenger) — osm. *derja*; *mehriba* (üdvözlégység!) — osm. *merhaba*; *mehremet* (könyörület) — osm. *merhamet*; *küblastu* (hamuban sült hús) — osm. *külbastı*; *gabl* (szív) — osm. *kalb*; *feşrat* (jajgatás) — osm. *ferjad*; *turmuk* (tuskó) — osm. *tomruk*; *soşfa* (asztal) — osm. *soşra*; *melmeket* (ország) — osm. *memleket*; *köşprü* (híd) — osm. *köprü*; *jurmuk* (ököl) — osm. *jumruk*; *şellet* (íz) — osm. *lezzet*.

Ilyen metathesisel alakultak még ezek is: *şifile* (kaczérokodás) — osm. *şilve*; *hajşar* — osm. *şavijar* (kaviár); *teşne* (egyedül) — osm. *tenha*; *deşnek* (gyülekezet) — osm. *deşnek*; *paşaruz* (nyereség) — osm. *paşarız*.

A karamáni, ħudavendkjari és ħarputi dialectusokban szintén gyakran előfordul e metathesis a liquidák mellett, pl. a karamáni és ħudavendkjariban: *ġilbak* (meztelen) — osm. *ċiplak*, turkománban is *ċilbak* (Maħdumkuli 19. verse, *Nyelvt. Közl.* XV. k.); *devriš* — osm. *derviš*; *dejra* — osm. *derja*; *kevrān* — osm. *kervan*; (karaván); *sorna* (után) — osm. *soñra*; ħarputiban: *kabl* (szív) — osm. *kalb*; *sürpündiġi* (útcaszeprő) — osm. *süpründiġi*.

5. A consonansok mennyisége.

A consonansokra nézve is azt tapasztaljuk, a mit a vocalisokat illetőleg, hogy az osmanlihoz viszonyítva, sok esetben, a szótest szegényebb, vagy gazdagabb a consonansokban. Leggyakrabban az *r* szokott elesni a szó végéről s közepéről, pl. *gada* (-ig) — osm. *kadar*; *bi* (1) — osm. *bir*; *du*, *dü* (van) — osm. *dur*, *dür*; *jokdu* (nincs) — osm. *jokdur*; *va'dur* (van) — osm. *vardür*; *va-mu* (van-e?) — osm. *var-mi*. Elvész ezenkívül a jelentő és föltételes mód mindkét jelen idejéből (*söjlejon* = *söjlejorum*; *judaĵu* = *judajor*; *eĵlendürü* = *eĵlendirir*; *varusa* = *varırsa*), az időhatározói alakból (*varu'kan* = *varırken*) és a gyorsítást kifejező formából (gelü vi' = geli ver!), mire nézve l. bővebben az alaktani részt.

Ritkábban vesz el a *dentalis t*, vagy *d* a szó végéről és közepéről, pl. *abdas* — osm. *abdest*; *gunuzun* (nappal) — *gündüzün*, vagy a *k*, mint: *mes'* (Moschus) — osm. *müsk*, *müšk*.

Némely esetben pedig járulék-mássalhangzót találunk, a mi az illető osm. szóban nincsen, pl. *hapaz* (marok) — osm. *apaz*; *menĵlis* (társaság) — osm. *meĵlis*; *garmanĵaruš* (összevissza) — *karmakarış*, stb. — Ilyen betoldott consonansokat találunk a karamáni és ħudavendkjari szókban is, még pedig szintén *n-t*, pl. *kilīnĵ* (kard) — osm. *kiliĵ*; *menĵlis*; *firsant* (alkalom) — osm. *fursat*; *sunċ* (bűn) — osm. *suċ*. Azon hangtani viszonyt is feltaláljuk e két dialectusban, a mi az osm. *apaz* és *kastam*. *hapaz* között van, a mennyiben itt az *a*, illetőleg *!* (elif) és ع (ājn) kezdetű szók *h*-val, vagy *ħ*-val kezdődnek, mint: *ħateš* — osm. *ateš*; *ħanbar* — osm. *ambar*; *ħaba* — osm. *aba*.

B) Alaktani sajátosságok.

A kastamuni-i tájbeszéd alaktana voltaképen ugyanaz, mint az osmanli; s nem csatlakozik e tekintetben sem a čagatajhoz, vagy azerbajdzsanihoz, hanem egész világosan meg lehet rajta látni, hogy a mi eltérése van, az csak bizonyos ragok és képzők kopottabb voltából s vocalisaik zártabb színezetéből stb. áll s ezen eltérések egy része egyezik a kisázsiai dialectusok egyikével vagy másikkal.

1. A mi a *névragozást* illeti, az irodalmi osmanlitól csak annyi eltérést vehetünk észre, hogy a ragok vocalisai lehetnek zártabbak is. A *genitivus* ragja *iñ, iñ, uñ, üñ* vagy *n*-vel, pl. *aga-nuñ* (úr), *čalab-un* (istené), *gozumuz-uñ* (szemünké). A *dativus*, illetőleg *allativus*: *a—e, ja—je*, nem pedig *ga—ge*, mint a čag.-ban. *Accusativ*: *i—i, u—ü, ji—ji, ju—jü* s a 3. szem. ragját fölvetv névszóknál *n—ni, nu—nü*, vagy *n*, pl. *zopa-ju* (botot), *oglan-u* (fiút), *pilu-ju—pirtu-ju* (czók-mókot), *gafasu-n* (fejét), *ganşuklaruñ guzalu-n* (a nők legszebbikét). A *locativus*: *da—de*; *ablativus*: *dan—den*.

2. A *melléknevek* fokozása szintén az adjectivum elé járulók particulákkal alakul, pl. *daha* ak (fehérebb), *čok ag* (legfehérebb), *gati* čok (igen sok), *gajet* jalabik (nagyon fénylő), *gab gara* (igen fekete, osm. kap kara), *gib gizil* (igen piros, osm. kíp kizil), *şim şixu* (nagyon erősen, osm. şim siki). — A kicsinyítő képző szintén *şik—šek*, vagy *şugaz*, pl. *köjşek* (falucska), *sevdişek* (kedveske), *gizşugaz* (kis leányka), *oglanşugaz* (kis fiúcska).

3. A *számnevek* úgy alakulásukban, mint hangtanukban az osm. számnevekkel egyeznek. Az egy = *bir* és *bi*; 4 = *dört* (nem *tört*, mint a čag.), 9 = *dokuz* (nem *tokuz*, mint a čag.), 1000 = *biñ* (míg azerb. *miñ*, čag. *ming*). — A szorzó számok képzője a *kerre*-n kívül még *gez*, a mi egyébiránt az osm.-ban is használtatik, pl. *üč gez* = háromszor; osm.-ban *bir gez* = egyszer (*Leh. Osm.*), *bu gez* = diesmal. Előfordul a *bičük* és *bičügez* «egyszer» (a commentárban «bir kerre») jelentésben, bizonyára *bičük* (s talán *bir* + *şik* diminut., mint *bir kerre-şik*) és *bičük-gez* vagy *bir* + *şigiz* helyett.

4. A *névmások* ragozása hasonlóan az osmanlival, nem a keletibb törökséggel egyezik. A személyes névmások ugyanis:

ben (nem: *men*), *sen*, o vagy *ol*; *biz* (nem: *miz*), *siz*, *anlar* (nem: *alar*); genitivus: *benim* (nem: *mening*), *seniñ* és *senüñ*, *aniñ* és *anuñ*; *bizim*, *siziñ*, *anlariñ*; dat.: *baña* (nem: *manga*), *saña* (nem: *sanga*), *aña* (nem: *anga*); *bize* stb.; accus.: *beni* és *benü*, *seni* és *senü*, *anı*; *bizi* és *bizü*, *sizi* és *sizü*, *anlari*. — A mutató-névmások: *bu* (ez), gen. *bunuñ*, dat. *buña*, acc. *bunu*; *şu* (az); *ol bir* (a másik). *Kendü* (ő maga); *kendüm*, *kendüñ*, *kendüsü*.

5. A *birtokos személyragok* ugyanazok, mint az osmanliban, csakhogy vocalisaik zártabbak lehetnek; pl. *goda-muz* (testünk), *goz-umuz* (szemünk), *goda-su* (teste), *gafa-su* (feje), *giz-uñ* (leányod), *dil-üñ* (nyelved), *el-iñ* (kezed), *goz-laru* (szemei), *iş-lerü* (dolgai), *ev-i* (háza), *baş-u* (feje).

6. A *névutók* általában ugyanazok, mint az irodalmi nyelvben (zártabb vocalis-színezettel vagy lágyabb consonansokkal), milyenek pl. *gibü* (ként, képen, osm. *gibi*, azerb. *gimi*), *deñlü* (féle, hasonló, ként), *berü* (óta, osm. *beri*), *soñra*, *dek*, *içün-içün*, *sura* (osm. *sıra*; arkamiz *sıra* = utánunk); *üstüne*, *öñüne*, *çer-resiinde*, *içünde*, *peşünde* (után, persa *pes*-ből), *altunda*, *gada* vagy *gadar* (osm. *kadar*) stb. De van néhány olyan névutó is, mely az osm.-ban nem használtatik, legalább úgy nem, mint névutó; ilyen a *geri* = után, pl. *andan geri* = az után; a *çarputiban* szintén ilyen használata van, míg az osm. *geri* vagy *girü* igehatározó (hátra, vissza). Az *öñce* = előtt, előbb, = osm. evvel, pl. *jutmadan öñce* = ivás előtt (osm. *jutmadan evvel*). *Añaru* = felé, szemközt, túl, pl. *garşu jakadan añaru* = a tulsó oldal felé; az osm. *añaru* igehatározó. — *Gitinda* = mellett, nál-nél; ugyanaz, a mi a čag. *katinda* s régi osm. *kijinda* (a *Tezkeret-ül-Evli*-ban; l. a szó-jegyzéket!).

7. Az *adverbiumok* és *adverbialis ragok* hasonlóképen az irodalmi osmanli nyelvvel egyeznek. A módhatározó itt is *če*, *že*, vagy *čene*, *žene*, pl. *čokčene* = sokan, *japčene* = lassan, *pekčene* = erősen, *usulžene* = módjával, *kejšimže* = kedvem szerint, *tehneže* = egyedül. Mennyiség-határozó a *gadar*, pl. *daglar gadar* (akkora, mint a hegyek), *şamlar gadar* (akkora, mint a fenyőfák). Időhatározó az *un*, pl. *gunduz-un* = nappal. a *gunduz* — osm. *gündüz*-ből; *zabah-un* = reggel; v. ö. osm. *kış-in* (téli), *jaz-in* (nyári), *güz-in* (ősszel, LehO.).

8. Az *igeragozásban* észlelhető eltérések csaknem kivétel

nélkül hangtani tünemények s leginkább hangváltozáson, vagy hangkopáson és zártabb vocalis-színezeten alapúlnak. Egyik eltérés az, hogy az *egyes számú első személynek* ragja a folyó jelenben, aoristusban s néha a határozatlan múltban *m* helyett *n*,¹⁾ a *második személyé* pedig az aoristusban is lehet *ñ*. A második különbségnek oka az, hogy a folyó jelennek, aoristusnak, föltételes jelennek, az egyik időhatározói alaknak képzőjéből (-jor, ir—ur) elvész az *r* s az elsőnél a személyrag vocalisa is; minek következtében ilyes alakokat találunk:

Folyó jelen: 1. szm. *jašajon* = élek (osm. jašajorum), *gorujon* = látok (osm. görijorum), *soɣujon* = bedugok (osm. sokujorum); 3. szm. *bataju* = sülyed (osm. batijor), *judaju* = eszik; *gimiraju* = mozog, *žirmalaju* = karmol; de néha így is: *beñzejor* = hasonlít.

Aoristus: 1. szm. *judaran* = eszem, *javlarurun* = kérek (osm. jalvaririm), *alurun* = veszek (osm. alirim), *virürün* = adok, *söjlerün* = beszélek; 3. szm. *gačar* = fut, *ürer* = ugat, vagy: *ejlendürü'* = mulattat (osm. ejlendirir), *virü'* = ad (osm. verir); 2. szm. *diršün* = mondasz, *söjlersün* = beszélsz, vagy pedig: *dur-uñ* = állsz, *ideñ* = teszesz. — Negative: 1. szm. *baglaman* = nem kötök, *varman* = nem megyek, *gorman* = nem látok, *jimen* = nem eszem; a 2. szm. *gelmez-sün* = nem jössz, vagy pedig: *virme-ñ* = nem adsz, *gulma-ñ* = nem nevetsz, *gorkma-ñ* = nem felsz; 3. szm. *etmez* = nem tesz. — A határozatlan múlt 1. szm. *gorma-muš-un* = nem láttam.

A *föltételes jelen* 3. személye: *varu'sa* = ha megy (osm. varirsa), *oku'sa* = ha olvas (osm. okursa); 1. szm. *juzarsam* = ha eszem; 2. szm. *gečerseñ* = ha átmégysz.

Időhatározó: *alu'kan* = mikor vesz (osm. alir-ken), *varu'kan* = mikor megy (osm. varir-ken); de így is: *čimerken* = mikor fürdik, *čikarkan* = mikor kimegy.

Ide lehet számítani azt az esetet is, hogy a cselekvés gyorsaságát kifejező segédigéből is elvész az *r*, pl. *gelü vi'* = jöjj hamar! (osm. geli ver!) *galduru vi'* = vidd el hamar! (osm. kaldiri ver!).

¹⁾ Az aoristus 1. személyének ragja a Tezkeret-ül-Evliában is *n*, pl. *isterün* (keresek), *ismarlarun* (ajánlom).

A harmadik, már jelentéktelenebb különbség az, hogy a személyragok, idő- és módképzők vocalisai zártabbak is lehetnek, mint az osmanliban, pl. *geldüm* (jöttem), *gettü* (elment), *attuk* (dobtunk), *jattu* (feküdt), *gararmuş* (megfeketedett), *sormuşdum* (kérdeztem vala), *galmişduk* (maradtunk vala), *ararmuş* (kerese), *jirmüş* (eve), *gačarduk* (elfutánk), *almalu* (venni kell), *diñlemeliü* (hallgatni kell).

Vége — a mi már tökéletes eltérés az osmanlitól — egészen új gerundialis alakokat is találunk a kastamuni-i tájbeszédben, a mit más török nyelvben nem ismerek, pl. *gal-uşun* (a kalmak-ból), *goj-uşun* (a kojmak-ból), *gor-uşun* (görmek-ből), *disle-jüşün*, *kükre-jüşün* s ezen alakot a szövegek commentatora osm. *-nže*, *-inže* (pl. *görinže*, *dislejinže*) alakkal értelmezi.

A kastamuni-i dialectusnak azon sajáttságában, hogy az 1. szm. ragja *n*, osztozik a *çarputi* tájbeszéd is, pl. *bilürün* (tudom), *bilmen* (nem tudom), *virein* (adjak); míg a karamáni és *çudavendkjariban* megmarad az *m*, azonban a 2. szm. ragja ezekben is *ñ*, s a folyó jelen 1. és 2. és az aoristus 2. személyében gyakran elvész az *r*, pl. a *folyó jelen* 1. szm.: *gidijom* (megyek), *japijom* (csinálok), *gidijoz* (megyünk), *uturujoz* (ülünk); a 2. szm. *čalijoñ* (ütsz), *esnejoñ* (ásítasz), de: *söjlejoruñ*, *ukujoruñ* is.

Az aoristus 2. szm. *isteñ* (akarsz), *jazañ* (írsz); a határozatlan múlt 2. személye: *jazmişñ* (írtál).

Egyéb dialecticus sajátosságai a karamáni és *çudavendkjari* tájbeszédnek:

Az egyes számú 1. szm. a jövő időben: karam. *japažam*, *çudav. japžam* (csinálni fogok, osm. *japažajim*).

Az egyes számú 2. szm. ugyanezen időben: karam. *japažañ*, *çudav. japžañ* (osm. *japažaksin*).

Az egyes számú 3. szm. a folyó jelenben: karam. *gelijor-ur*, *japijor-ur*, *çudav. gelijoru*, *japijor-u*; az aoristus tagadó alakjában: *čikma'-mı* (nem megy ki?), *olma'-mı* (nem lesz?).

A többes számú 1. szm. az aoristusban: *giderik* (megyünk), *aglanırık* (mulatunk); a jövő időben: karam. *japažaz*, *çudav. japžaz*; optativusban: *gideik* vagy *gidek*! *uturairık* vagy *uturak*!

A többes számú 2. szm. a folyó jelenben: *islejorsiz*; a futu-

rumban: karam. *japaŝaňiz*, *ħudav. japŝaňiz*; az optativusban: *gidesiz*, *čikasiz*; határozatlan múltban *jazmiš-siz*.

Végül megvan a karamáni és *ħudavendkjari dialectusban* az a participium futuri, mely a *baškirban* s *kazáni tatárban* is előfordúl, t. i. az *asi—esi* forma, pl. *dünesim geldi* = kedvem jött visszatérni, *oglu mu güresim geldi* = kedvem jött a fiamat megnézni; s állhat utána a *kadar* névutó is, pl. *sen čarsıda gezesije kadar*, *biz kahve-mahve içerek şurda aglanırık* (míg te a bazárban járkálsz, mi kávét-mit ivogatva itt időzünk).¹⁾ Különben ez az alak megvan a *sztambuli népnyelvben* is, pl. «*jeriñ dibine gečesi köpek*» (te kutya! kinek a föld alá kellene bújni) (*Transcription des türkisch bearbeiteten Lustspiels Ajjar-i Hamza*, von Ružička-Ostoič. Wien, 1883.).

9. A *szóképzés* csak annyiban tér el az *osmanlitól*, hogy a képzők *vocalisai zártabbak* s *consonansai lágyabbak* is lehetnek, pl. *ĵansuz* (lélek nélkül), *güzellük* (szépség), *soĵulmak* (kifosztatni), *gačurmak* (megfutamítani). Megjegyzendő a névszóképzéshez az *avla-š* (vadászás) szó, mely az *osmanliban* *avla-ĵış*; és az *igeképzéshez* az a jelenség, hogy a *t* *causativum* egy tagú, *consonans-végű* igékhez is járúl, pl. *gaj-atmak* (a commentár szerint = *kačırmak*, a *gaj* — *osm. kaj* igéből), *dur-tmak* (megállítani = *osm. durdurmak*). Az ilyen képzés egyébiránt más *török nyelvekben* is előfordúl, pl. *osm. örk-ütmeĵ* és *kork-utmak* (megijeszteni); *čag. ĵav-utmak* (közel hozni, *Lug. Čag.*), *kiz-ıt-mak* (hevíteni, *Abuška*); *kaz. kalk-ıt* (fölemel; *Bálint G.*); *ĵak. át-ıt* (kimondatni), *käl-ıt* (kommen lassen; *Böthlingk*), stb.

C) Szó-jegyzék.

E szó-jegyzék a *kastamuni-i tájbeszédnek* azon szavait tartalmazza, 1. melyeknek alakja, vagy jelentése eltér az *irodalmi osmanlitól*, 2. a melyeket az *irodalmi nyelv épen* nem ismer, 3. vagy pedig ritkán használ s az *európai szótárakban* nem igen vannak meg. — A szók értelmezése háromféle módon

¹⁾ Ezen igei alak előfordúl a *Tezkeret-ül-Evliában* is; pl. *Bir kiši geldı, jeĵesi diledı* (egy ember jött, enni valót kért, 178. verso); *jeĵe-sinden jeđum* (ettem az enni valóból, 178. tergo).

történt: 1. a túlnyomó részt a török commentator értelmezésével (irodalmi osmanli) hoztam fel s záró-jelben magyarra fordítottam; 2. a szövegekből derítettem ki a szó jelentését s bizonyítékul felhoztam a megfelelő osm., vagy čag. szót; 3. ha az ilyen meghatározás nem látszott eléggé biztosnak, ilyen esetben a megfelelő osm. szót értelmeztem a *Lehce-i-osmani* szerint.

ای او ا

(a, e, i, i, o, ö, u, ü, av, ev, aj, ej).

آبَانْعَقْ *abanmak* = befödni, eltakarni; osm. *abanmak* (bir şeyiñ üzerine kapanup manî olmak; LehO.).

Bojlu bojunja üstüne düştüm, *abandım* o! !
(Egész hosszában rá estem, befödtem, oh !)

آبَدَاسْ *abdas* = abdest (vallásos mosakodás); osm. *abdest*.

آبَهْرُمَقْ *abarmak* = götürmek (vinni, elvinni); turkoman *apar-mak* (alıp varmak, götüri vermek; LehO.).

Abarursan şu guzel gızjugazu, zillü Teres,
Saru altun-le dolu ben virürün saña bi fes.
(Ha elviszed azt a szép lánykát, csengetyús Teresz,
Sárga arannyal tele adok én neked egy fez-t).

آجَابْ *ažab* = vajjon; osm. *ažeba*.

اَتْمَكْچُو *etmekü* = pék; osm. *etmekçi*.

اَجُو *ažu* = keserü; osm. *aži*.

اَجِيْ غُولْ *aži gol* = deñiz (tenger), tulajdonkép: keserü vizű tó
(*gol* = osm. *göl* «tó»).

اَدَمَقْ *adamak* = adni; *Čalaba šükr adaruz* = istennek hálát adunk. Más helyeken is fordul elő egyenesen «adni, dare» jelentésben. Osm. *adamak* = ahd-, nezr-, vad etmek (ígérni, odaígérni), *adak* = nezr, vad; ahd olunan šej (ígéret, fogadalom; a megígért tárgy; LehO.); čag. *atağ* és *adak* = ahd olunan šej; nezr, vad (Lug. Čag.).

اَرْدَنْ *erden* = erken (korán, jókor); osm. *erken*, *ergen*.

اَرَطُوَقْ *artuk* = több, többé; osm. *artık*.

آرگن *erken* = bikjar (dologtalan, tétlen, renyhe); osm. *ergen*, *irgen* (ba'za: bikjar; LehO.).

آرؤشمك *erüſmek* = jetüſmek (érkezni, jutni); osm. *eriſmek*.

آرؤمق دآرؤمق *aramak-daramak* keresni-kutatni; osm. *aramak-taramak*; čag. *karamak* (keresni).

Üç gün *arasalar darasalar*, bulamazlar.

(Ha 3 napig keresik-kutatják is, nem találhatják.)

Olyan páros kifejezés ez, a milyen úgy névszókból, mint igékből sok van mind a török, mind a magyar nyelvben. De a mi legfeltűnőbb az ilyen kifejezéseknél, az a hangtani törvényszerűség, hogy az összetétel második tagját rendszeren *labialis* (b, m) kezdetű szó képezi mind a török, mind a magyar nyelvben. Pl. osm. *čürük-mürük* (rothadt, hasznavehetetlen); *şîşî-bîşî* (csecse-becse), *alaşa-bulaşa* (tarka-barka), *jara-bere* (seb és var), *öte-beri* (ide-oda), *alış-veriş* (adás-vevés); magyarban: *csere-bere*, *csiga-biga*, *csete-paté*, *elegy-belegy*, *csörög-börög*, *czók-mók*, *czece-macza* stb.

آسلمك *eslemek* = kajd etmek (figyelmet fordítani valamire, gondolni valamivel).¹⁾

آش *aş* = tām (étel); osm. čag. *aş*.

إشمار *işmar* = isaret (jel, jegy); osm. *işmar*.

إشوق *işşuk* = tűz, tűzfeny; *čoban işşugu* = pásztor-tűz; osm. *işîk*.

إصباح *işzak* = hararet (hőség, melegség); osm. *işşîzak*, *sişzak*.

إصطافر أطوز *istakratoz* = istakos (tengeri rák).

إصصو *issu* = sişak (meleg, forró); osm. *işsi*, magy. *izzó*.

إصو دام *is su dam* = hamam (fürdő, tulajdonkép «meleg szoba», az *issu* és *dam* «szoba» szókból).

أصوناف *asunaf* = *esnaf* (a kézművesek, mesteremberek osztálya).

أغا *aga* = úr; *ajan aga* = nagy úr.

¹⁾ čag. *islamak* (kulak salmak; Lug. Č.).

اغشام *agšam* = aḡšam (este).

اغورمق *agurmak* — ordítani; osm. *añırmak*.

Dagda gošar, jürür, *agurur* hem ešek gibü.

(A hegyen futkos, szaladgál és ordít mint a szamár.)

ياغور ياغور *agur-jañur* és ياغور *agur-jagur* = jaltaklanma (hizelgés).

Her gorduguna širinüp *agur-jagur* ejler,

San žingan elünde böjümüš tejfe šebek dür.

(Mindennek, a mit lát, mosolyog, hizeleg,

Azt gondolnád, hogy cigány kezében növekedet furcsa majom.)

اڭدورمق *añdurmak* = hasonló lenni; osm. *añdırmak*.

اق جنو *ak žinnü* = arak, raki (palinka).

اق عقاللو *ak sakallu* = köj iḡtijari (a falu véne, tulajdonképen «ősz szakállú»).

اڭارو *añarü* = dogru, jokari, ötürü (felé, föl, szemközt); osm. *añarî* (túl, tulsó rész), *añarî-beñeri* (ide-oda; LehO.); čag. *añri* (túl).

اڭسان *iñsan* = insan (ember).

اڭشور *ekšü* = savanyú; osm. *ekši*.

اڭكشمك *eklešmek* = satašmak (beleakadni, találkozni, czivódni).¹⁾

Eklešme baña, hab gibü billah judarun ha.

(Ne czivódj velem, bizony isten elnyellek mint egy magot).

اڭكشمك *ejlešmek* = pihenni; osm. *ejlešmek*.

Ejlešmeniñ artuk zamanu čattu, deprenme.

(Már ideje van a pihenésnek, ne ugrálj).

اڭين *egin* = váll; osm. *egin*.

الاق *alak* = köšk (nyaraló, kioszk); valószínűleg *avlak* = vadászó tanya, olyan épület, mit eredetileg vadászati alkalmakra csináltak. V, ö. čag. *avlak* (síkjargjah).

¹⁾ V. ö. osm. *eklemek* (bir šejî digerine zamm, — vasl etmek = egyik tárgyat a másikhoz fűzni, illeszteni; LehO.).

الاي *alaj* = *şümle* (mind, mindnyája); *alajumuz* = mindnyájunk).

أَلْغَمِ صَاغَمَل *algam-sağamal* = *alaim-es-sema* (szivárvány); osm. *alaim-sagma*, vagy *alaim-i-sema*.

Čalabun hekmetü çok, şu *algam-sağamala* bak,
Gudretujle bezemüş saru, jeşil-le ala bak.
(Isten bölcsesége nagy, nézd azt a szivárványt,
Nézd a hatalmával fölékesített sárga, zöld, piros színt.)

أَلْشَمِك *elleşmek* = *latife ejlemek* (tréfálni).

أَمْبَرُؤْيَه *amberüje* = *anberije* (liqueur).

أَمَّجَه *emeže* = egész erővel; oszm. *emeže*, *emže* (her eliñ emeki-le birlikte — *şümle jardım* ile görilen is; LehO.; magyarban «két kézzel» vagy «isten igazában».)

أَمَّ غُول *eme gul!* = *oruž* (böjt).

Bozduñ *eme gulu* bu zabah abdas alukan:
Gačmuš imuguna seniñ âmdan *şivik*.
(Megszegted a böjtöt ma reggel, mikor mosakodtál:
Ibrikedből (?) víz szaladt le a torkodon.)

أَمِّي *ammi* = *amuža* (nagybácsi, bátya).

أَنْجُوْشْمِك *inžütmek* = bosszantani, sértegetni, kinozni; osm. *inžitmek*.

أَنْكَل *engel* = *agjar*, *rakib* (versenyvész, vágyszász); osm. *engel*.

أَنْوَك *enük* = *küçük* *çoşuk* (kis gyermek); čag. *enük* (a vadállatok kölyke; Lug. Čag.); osm. *eni* és *ini* (öcs), *enik* és *inik* (úszó állatok, halak, hüllők kicsinyje; LehO.).

أَوْبُور *obur* = telhetetlen, a ki soha sem lakik jól; osm. *obur* (dojmaz, dolmaz).

أَوْتُوشْمِك *ötüşmek* = énekelgetni; az *öt* (énekelni) frequentatív alakja, mint az *uçuşmak* (röpködni) az *uçmak* igéből; osm. *ötüşmek*.

أَوْج *öž* = *darginlik* (harag); osm. *öž* bosszú.

اُچۇشۇق *uçuşmak* = röpködni, röpdösni (l. ötüşmek igét!)
osm. *uçuşmak*.

اوخ *oχ!* = interjectio a tetszés, öröm kifejezésére; osm. *oχ* =
aferin (szép! jól van!).

Çok saru altın gazandım *oχ!*
Zengülejünğen kekre suja pek dadandım *oχ!*
(Sok sárga aranyat nyertem,
Gazdaggá levén a pálinkából sokat találtam kóstolni.)

اُدلك *ödlek* = korkak (félős, ijedős); ¹⁾ osm. *örkek*. L. a «meta-
thesis» és «hangszervi csere» alatt!

اُوربە *urba* = elbise (ruha); osm. *uruba*, *rubá*.

اُورشن *urşen* = ruşen (világos, fénylő).

اُورغان *organ* = kötél; osm. *organ*; čag. *arkan*.

اُورف *urf* = ruh (lélek); l. a «hangszervi csere» és a «consonan-
sok mennyisége» alatt!

اُورمك *ürmek* = havlamak (ugatni); osm. *ür/ü/mek*; kaz. *örmek*.

Dikti göke gaffasunu, köpek gibü *ürdü*.
(Fejét az ég felé fordította, s ugatott mint a kutya.)

اُورۇم *urum* = rum.

اُوز *uz* = jakişikli, uslu (szép, kellemes, elegans, finom, ildomos,
okos); osm. *uz* (ujgun, eji, jarar, salih, çob).

Uz otur, kendün guzet, Galub, sakuñ,
Daşma çok gançuklara, jirsün dajak.
(Szépen ülj, vigyázz magadra, Galib,
Ne szemtelenkedjél sokat a nőkkal mert kikapsz.)

اُوزاغ *uzag* = távol, messze; osm. *uzak*.

اُوزنگو *üzengü* és زنگو *zengü* = rikjab (kengyel); osm. *üzengi*,
čag. *özeni*.

اُوص *us* = akl (ész); osm. *us* (ész, értelem; LehO.).

اُوصلو *uslu* = okos, eszes; osm. *uslu*; selçuk *uslu* (az 1301.

¹⁾ čag. *ödlek* (çajif, jüreksiz; Lug. Č.).

évben íratott *Rebab-name*-ban, melybe van foglalva a selžuk vers): ¹⁾

Dut bujrugunu uslulariñ, heč diša čikma!
(Az okosak parancsát tartsd meg, soha ne lépd át!)

اَوْسُولَجَنَة *usulžene* = módjával: osm. *usulže*.

اَوْغَارْمَق *ogarmak* = japmak, bežermek (csinálni, megcsinálni);
osm. *oñarmak* (jóra fordítani, megcsinálni, elintézni,
LehO.); čag. *ongarmak* (u. a.) az *ong* (egyenes, helyes) név-
szóból.

Öjle bi gošma ogartım, ki adam hajran olur,
Gezer artuk bu dejüş gajri âsuktan âšuga.
(Olyan gazelt csináltam, hogy az emberek bámulják,
Száll ez a rege egyik dalnoktól a másikhoz.)

اَوْغَشَامَق *ogšamak* = czirogatni, édelegni; osm. *ożšamak*.

Gorkutma gadun, gizžugazi, japčene ogša:
(Ne ijeszd meg az asszonyt, lánykát, lassan czirógasd).

اَوْغُورْهَآ اَشُر *ogurha ašu* = sigir gardeninden japarlar čorba gibi
bir šej (szarvasmarha nyakából készített levesnem).

Galub, seniñ almazsa madeñ datluže havla,
Dünjajle ugurha ašunu, get, ji-de bikna.
(G., ha anyád nem vesz édesebb halvát,
Menj, a világgal együtt húslevest egyél és ne und meg).

اَوْفَاغ *ufag* = küçük (kicsiny); osm. *ufak*.

اَوْفَلَاز *uflaz* = ala (pompás, kitünő); arab-osm. *ihlaz*.

اَوْفُورُوك *üfürük* = rüzgjar (szél, ventus); osm. *üfürmek* (fújni).

اَوْغُومُق *okumak* = davet etmek (meghívni); osm. *okumak* (hívni,
kiáltani neki, meghívni; LehO.); ujj. *okimak*.

اَوْغَارْمَق *oñarmak* = japmak (csinálni); lásd: اَوْغَارْمَق.

اَوْئَچِه *öñce* = előtt, előbb; ellentéte: *soñra*; osm. *öñ* (előrészt).

¹⁾ Én a Szilágyi D. hazánkfiának könyvtárában meglevő, arab írású selžuk verset értem, mert ennek az a kiadása, a mi a *Zeitschrift d. deutschen morgenländischen Gesellschaft* XX. kötetének 4. füzetében «Seldschukische Verse» cz. alatt megjelent Wickerhauser-től, nagyon hibás átíráson alapszik és sok tekintetben nem egyezik meg az eredetivel.

Jutmadan öñce bi suǵugaz gatmalu dur.
(Ivás előtt egy kis vizet kell közé keverni.)

اۆگدۆل *ögdü* *l* = kosu hedijesi (a versenyfutásban győztesnek jutalma; osm. *öjdül* (zálog s az a tárgy, a miben felfogadtak; LehO.).

Galub, gošuda géé giziri, *ögdülü* gap.
(G., a futásban győzd meg a gezirt, nyerd el a díjat).

اۆنلامك *önlemek* = çağırnak (hívni, kiáltani); osm. *ünlemek* (kiabálni, hangot adni, LehO.); čag. *onlamak* (kiabálni, jajgatni, LugČ.), denominális ige az *ön, ön* (hang) névszóból.

Gauǵuk januma gel, dejü, *önlerse-de*, getme.
(Ha hív is, hogy «asszony jójj hozzám», ne menj.)

اۆگүд *ögüd* = nasihat, pend (tanács); osm. *öjüt*; čag., uĵg. *ögüt*.

اۆلاشدىرمك *ülešdirmek* = dagítani (elszórni, osztani); osm. *üleštirmek*.

Xajr ister iseñ, jaz sıǵagunda su *ülešdir*.
(Ha jól akarsz tenni, a nyári melegben vizet osztogass.)

اۆل bir *ol bir* = a másik; osm. *obir, obiri*.

Galub, uĵmaz fakıñıñ bir sözü *ol bir* sözüne.
(G. a khodsának egyik szava nem egyezik a másikkal.)

اۆلچوم *ölčüm* = hekim (orvos).

اۆلاش *olaš* = igás ló; osm. kaz. *alaša*. E szó átment az ugor nyelvekbe is: vog. *oliš*, zürj.-votj. *ulošo* (Ahlqvist: *Tutkimus Sivistyssanoita obilais-ugrilaisten kansojen kielissä*. Helsingissä, 1882.)

اۆلۇ *ulu* = azim (nagy, kitünő); osm. *ulu* és *ulug*, čag. *ulug*.

اۆبارمق *ojarmak* = fölébresztteni, fölkelteni; osm. *ojarmak*.

اۆيخۇ *ujxu* és اۆيۇ *ujku* = alvás, álm; osm. *ujku*. Lásd: *يۇرخۇ*.

اۆيكة *öjke* = hiddet (harag, felindulás).

اۆيلۇق *ojluk* = asszony, feleség; čag. *öjlük*; uĵg. *evlük kiši*.

اۆيناش *ojnaš* = dost (barát); osm., čag. *ojnaš* (szerető).

اھسان *ahsan* = ihsan (kegy).

ايجۇك *ejžük* = *azažik* (kevéske nagyon kevés).

ايجۇ *ejže* = jól, az *ej*i (jó) melléknévből s a *že* módhatározó ragból (*ej*i-*že*).

ايراحا *irahat* = rahat (nyugalom).

ايراق *irak* = uzak (messze, távol); osm. *irak* (távolság); čag. *irak*, *jirak*.

ايرجب *Iržeb* = Režeb (személy-név).

ايرغلامق *irgalamak* = čalkamak (rázni, ide-oda mozgatni); ¹⁾
v. ö. čag. *irgamak* (ugrani), *irgatmak* (ugratni, mozgatni, rázni), *irganmak* (mozogni; LugČ.).

Galbur gibü hep *irgalasañ-da*, bošatmajü.
(Ha úgy rázol is mindent, mint a rostát, nem bocsát szabadon.)

ايرلامق *irlamak* = eşjlemek (beszélni, szólni); osm. *irlamak*
(énekelni, danolni).

ايرۇ *irü* = vastag, nagy: osm. *iri*.

ايرۇلمق *ajrulmak* = elválni; osm. *ajrilmak*.

ايسۇطۇمق *issutmak* = melegíteni; osm. *issitmak*.

ايجۇر *ajgur* = csödör; osm., čag. *ajgır*; ujj. *atkır* (szörnyeteg).

ايك *iñ* = magara (barlang); osm. *iñ*; čag. *in*; kirg. *in*; kún *in*
(hiatus).

Biz Bašgalada ah bu giš gara bogulduk,
Kırk gun ajular deñlü hep *iñlerde* gapanduk.
(Bašgalaban e télen hóba fulladtunk,
40 napig mint a medvék, mindnyájjan barlangba szorultunk.)

ايجينه *ejgine* = laik ile (méltányos, illendő).

ايجينلۇك *ejginelük* = méltányosság, illendőség.

Getti, giziriñ sözlerinü ejgine duttu.
(Elment, a gezir szavait illendően megtartotta).

¹⁾ osm. *irgalamak*, *irgatmak* (jerinden ojnmatmak).

إِيتَمَك *iletmek* = götűrmek (vinni, vezetni); osm., čag. *iltmek*.

A *Tezkeret ül Evliában* (741.) szintén *ilet-* alakja van; pl. 65. l. *Kubejs dağına vardı ve iki kızın bile ilette* = A K. hegyre ment és két leányát is vezette; 64. l. *Daga iletgil* = vezessd a hegyre.

Köjlü şanunu Gezbana peşkes *iledürler* :
Çok şej-mi, hej ammi! aña ben gillu basarsam?
(A falusiak áldozatul hozzák lelköket Gezbannak :
Hát nagy dolog-e az, bácsi, ha én áldozok neki?)

إِيْنَمَك *inmek* = leszállni, leereszkedni, leérni; pl. *garnuna inmüš saçalu* = hasáig leérő szakála; osm. *enmek*, čag. *inmek*.

إِيْمُوك *imuk* = bogáz (torok, gége).

Bozduñ eme gulu bu zabah, abdas alukan,
Gačmuš *imuğuna* seniñ ândan şîvik.
(Megszegted a böjtöt ma reggel, mikor mosakodtál :
Ibrikedből (?) víz szaladt le a torkodon.)

أَيْنَهَان *ejnhan* = telhetetlen, jól nem lakó, mindig éhes; osm. *inhan* (LehO.).

أَيُوك *ajuk* = öntudatos; osm. *ajik* (kendine gelmis, akli bašta).

أَيِيْقَمَق *ajikmak* = hősjar olmak (józan lenni, eszénél lenni).

ب = b.

بَابَال *babal* = vebal (kár, baj, vétek, büntetés); ar.-osm. *vebal*.

بَاعْلَامَق *batlamak* = pattanni: osm. *patlamak*.

بَاغْلِمَق *bagilmak* = čagirmak (kiáltani, kiabálni); osm. *bagirmak*.

بَانْمَق *banmak* = cseppfolyós testbe mártani; osm. *banmak*; čag. *ban-* és *manmak* (Lug. Č.); kirg. *malmak* (tauchen; Radl.).

بِرُ *berü* = innen, innenső, ota; osm. *beri*.

ʒaf-ʒafu čaršunuñ ¹⁾ berü janunda bekčü dü.

(A dsaf-dsaf bazár innenső részén ör).

بزمك *bezmek* = jólakni valamivel, megunni; osm. *bezmek*.

بشارمق *bašarmak* = elvégezni, befejezni; osm. *bašarmak*; čag. *bašarmak* és *baškarmak*. Felhangú párja az osm. *bežermek*.

بقال *bakkal* = fűszer-árús; osm. *bakal* (jag ve pirinž ve matbuḡ satan; LehO.). Nem más ez a szó, mint a régi török (čag.) *bakaul*, *bakarul* (ételkostoló, pohárnok, felügyelő).

بکچو *bekčü* = ör; osm. *bekči*.

بل فودار *bel-fudar* = ber-χordar (szerencsés, boldog), a ber-χordar elferdítése.

Suésuz baña söjldüñ, gakiduñ, *bel fudar* olma !

(Ártatlanul szidtal s haragudtal rám, ne légy boldog !)

بناق *banak* = pekmez šerbetine etmek baturmak (mustból csinált sörbetbe kenyerét mártani); a *banmak* igéből nom. actionis.

Gašuk čalumunda *banaga* amma gojulduk,

Öjle jidük, ičtük, ki šišüp köp dejin olduk.

(Ebédkor a mártogatásnak ugyan neki estünk,

Úgy ettünk, ittunk, hogy egészen kövérre felpuffadtunk.)

بوبا = *baba* (atya, apa, tisztos öreg).

Ajan ne dise, köjlü *bobalar* «belü» dir hep.

(Az ajan bármit mond, a falusi atyák mind «igen»-t mondanak rá.)

بوبر *büber* = bors; osm. *biber* és *büber*. Ahmed Vefik szerint hind szó.

بؤتمك *bütmek* = hinni, bizni; ujjg. *bütmek*; čag. *bütmek* (Abuska) és *fümmek* (Lug. Č.), chinai tat. *pütmek*. alt. *püt*.

Büdemen, šor bi masal dur, goza olur-mu jasag ?

(Nem hihetem, csak hitvány mese ez, lehet-e a szemnek titok?)

بؤزؤ بؤرتؤ *böžü börtü* ? = hašret-i-bahr (tengeri féreg).

بودوخ *bodux* = desti (korsó); osm. *bardak*.

¹⁾ ʒaf ʒafučaršu a commentator szerint = «kalpakčılar bası», vagyis a bazárnak azon része, hol a kalpag-csinálók árulnak.

Bal šerbetü geldü, bi *bodux* ortaja gondu,
 Čeb čevresüne gökče siñek deñlü jığılduk,
 (Jött méz-sörbet, egy korsóban föladva,
 Köréje összegyültünk, mint a legyek.)

بۇرژو *boržu-boržu* = χṓš-χṓš (kellemesen, jól).

بۆرەكچۈ *börekčü* = börek-áruló; osm. *börekçi*.

بۇرۇ *buru* = hasesikarás, szűrés; osm. *buru*.

بۇز *boz, buz* = mavimtrak (kékes); osm. *boz* (toz ve toprak, ve kahve ve kül rengi; LehO.); čag. *boz* (fakó, szürke).

بوغازلامق *bogazlamak* = megfojtani; denominális képzés a *bogaz* (torok) főnévből; osm. *bogazlamak*.

بۇغۇرماق *boğurmak* = bögürmek, hajkarmak (bögni, ordítani, kiabálni); osm. *büjürmek* (LehO.) vagy *bögürmek*.

بۇلغۇر آشۇ *bulgur aşu* = pilav (pilaf); osm. *bulgur*, ered. *burgul* (kajnadilup kirilmiš, čatladilmiš bogdaj, göže; LehO.).

بۇلمەك *bülmek* = bilmek (tudni).

بۇنچۇق *bončuk* = ékszer gyanánt használt gömbölyű tárgy, kláris, korall; osm. *bonžuk*, čag. *bonžuk* és *monžuk*, régi magyar *bonsok*.

Gerdanlagunu bojnunu dakmuš: mavu *bonžuk*,

Gan girmizu bernakta jüzügüñ daši vardur.

(Nyakékét nyakába akasztotta: kék bonesok,

Vér-piros ba van foglalva gyűrűje köve).

بى és بىر *bi, bir* = egy.

بىچۈك *bičük* és بىچۈگۈز *bičügez* = bir kerre (egyszer).

بىرۈ *birü birü* = egyik-másik, egymás; *birü birüne* = egymásnak.

بىكى *biki* = egy-két; *biki gač* = néhány; osm. *bir kač*.

بىلغۇچ *bilguž* = malumatlı (tudós, sokat tudó); osm. *bilgiç*.

بىلەجە *bileže* = beraberže (együttesen).

پ = p.

پالطه *palta* = balta (balta).پَتَك *petek* = bal (méz).¹⁾

Varduk köjün griagina, pek çok petek jidük.
(A falu végére mentünk, igen sok mézet ettünk.)

پِچارُوز *pačaruz* = čapariz (nyereség, haszon); lásd: «metathesis» alatt!

Gakşaklugu Hümmet dajunuñ pek pačaraz du.
(H. bácsinak részegsége nagy nyereség volt.)

پَهار *pahar* = tavasz; osm. *behar, bahar*.

پِشوندِه *pešunde* = arkasinda (mögötte, utána), a persa *pes* (hinden) a 3. szem. ragjával locativusban.

پِطِرَاق *pitrak*: osm. *pitrak putrak* = ziade potlu, kirmali, buruşik (ránczos, réteges; LehO.).

Pitraklu bi goşa zopa omzuga urub,
Dagda guluklari gun inünje otarmalu.
(Egy nagy bunkós (?) botot véve válladra,
A hegyen a ménest naplementig legeltetni kell.)
Gor beñlerinü, gab gara, sajki bi budak du,
Kökten *pitrak* du.
(Nézd, anya-jegyei igen feketék, mint egy
.)

پِکچِه *pekçe* és پِکچِنِه *pekčene* = erősen; v. *čokčene japčene*.

پِکْمَز *pekmez* = petmez (mustból csinált, szirupnemű édes ital).

پالاز *palaz* = állat kicsinyje; osm. *palaz*.

پالازلامق *palazlamak* = megkölykezni, fiazni; olyan képzés, mint *bala-lamak*.

پوچَا *pohča* = bogača (pogácsa).

¹⁾ osm. *petek* (arınıñ juvası makamında olan altı köşe çaneli mum tekerlegi ve mumdan masnu' hüçreler; LehO.).

پوره *püre* = pire (bolha).

پوق *pok* = bok (merda).

پيازلاماق *pijazlamak*: osm. *pijaz* = terbije içün ete ve atimeje konan sogan, soganlı tām (húsba és ételbe való hagyma, hagymás étel; LehO.); *sakalına sogan dogramak*, vagy *pijazi vermek* = semmibe sem venni, nem törödni vele.

Sakalina guldük, *pijazladük*.

(Kinevettük, semmibe se vettük).

پيس *pis* = murdar (piszkos, szennyos).

پيلو پيرطو *pilu-pirtu* = esja (málha, podgyász); osm. *purti-murti*.

ت = t.

تر بيه سوز *terbijesüz* = nevetlen; osm. *terbijesiz*.

تك *tek* = egy, egyetlen (pár nélküli); osm., čag. *tek*.

تککشین *tekke-šin*, és کوشون تککشون *tekke-šin devrüs* tekije dervisi (tekében lakó dervis); persa *tekke-nišin* (a *nišesten* = sich setzen, igéből).

تلك *telek* = dellak (fürdő-szolga).

توبه *töbe* = bűnbánás, megbánás; arab توبه (*tevbe*); a chinai tatárban *toba*-nak ejtik.

And içtüm, aga, ojnaman artuk, *töbe* olsun,

Galub, bu gişe gumar ojnunda jurulduk.

(Megesküdtem, bátya, hogy többet nem játszom,

G., ma éjjel elfáradtunk a hazard-játékban.)

توکمؤك *tükmük* = tükürük (köpés); v. ö. osm. *tükürmek*, čag. *tükürmek* és eredetibb alakjában *tüfkürmek*, mely denominális képzés a *tüfkü*, *tüfki* (köpés; Lug. Č.) főnévből (mint *sipkar* a *sipka*-ból), mely ismét a *tüf* igetöböl képzett nom. acti. Ez utóbbival azonos a magy. *tögni* vagy *kögni*; az ismeretes *p : f* hangcsere útján.

توکمؤکله مک *tükmüklemek* = köpni.

تَهْنَه *tehne* = تنها (egyedül, csak).

تَيْفَة *tejfe* = tohaf (furesa, különös).

Jaz gunlaruda sivrü siñek *tejfe* bi saz du.
(Nyári napokban a szúnyog furesa egy hangszer).

ج = ğ (ds).

جَبْر *ġibur* = kalender (koborgó koldus, kolduló dervis).

جِرْمَالَمَق *ġirmalamak* = tirmalamak (karmolni).

Juttum ak ġinnüjü agşam, bogazum ġirmaladu.
(Pálinkát ittam az este, rágtam a gégémet).

جِس جَبْرِ *ġis ġibir* = čiplak kalender (meztelen kolduló dervis).

جِس جَبِلْدَاك *ġis ġibildak* = čir-čiplak (egészen meztelen).

Ezeknél a *ġis* a superlativus képzője; v. ö. mas-mavî, kap-kara, jem-jeşil, stb.

جِفْلَة *ġiflə* = ġilve (kaczérkodás, enyelgés).

جِمْر *ġimru* = fösvény, zsugori; osm. *ġimri*.

جِنْلَانَمَك *ġinlanmak* = kizmak (fölhevülni; a nőstény állat párosodási vágyat érez, sállik, vagy folytat, vagy üzekedik stb. Valószínű, hogy azonos a magyar *sállani* igével, melynek két *l*-je assimilatióra (nl-ből) mutat.

جُؤْجَة *ġüġe* = kicsiny, alacsony; osm. *ġüġe*.

جَوِيْق *ġivik* = fena (rossz).

جَهَنْدَم *ġehendem* = damu (pokol); osm. *ġehennem*; magy. *gyehenna*.

جُهْد *ġuhud* = zsidó: osm. *ġuhud* és *ġufut*.

چ = č (cs).

چَاپْغُون *čapgun* = pajkos, csintalan; osm. *čapkın*.

چَاپُوت *čaput* = jelken (vitorla).¹⁾

¹⁾ osm. *čaput* (eski libas parçası, pačavra).

Üfrük gizdu, garardu hava, indür çapudi.

(Heves szél támadt, a levegő elsötétült, ereszd le a vitorlát).

چاطمق *çatmak* = gelmek (jönni); osm. *çatmak*; *keşim çattı* = kedvem jött, k. kerekedett.

Ejleşmeniñ artuk zamanu çattu, deprenme.

(Eljött már a pihenés ideje, ne ugrálj.)

چاطر *çatur* = sátor; osm. *çadır* és *çatur* (LehO.); kún *çatır*, kirk. *şatır*; çag. *şatur* (épület, csarnok; Lug. Č.); m. *sátor*.

Gişda otururlar *çatur* altunda jürükler.

(Télen sátor alatt laknak a jürükök.)

چاغ *çag* = sinn, jaş (életkor); osm., çag. *çag* (zeman, vakt, hengjam, dem).

چاتمق *çakmak* = sokat inni, dözsölni. *Eşşek gibü çaktu* = annyit ivott mint egy számár. Osm. *çakmak*.

چاڭلامق *çañlamak* = ötmek (énekelni), hangzani, csengeni; a *çañ* (harang, csengetyű) névszóból.

چای *çaj* = nehr (folyó); osm. *çaj*, çag. *saj*.

چب چوره *çeb çevre* = köröskörül.

چنالانمق *çatallanmak*: osm. *çatallanmak* = dal olmak, iki başlı olmak (elágazni, két ágra menni).

Dugadiña kimü bal, kimü pekmez dejü öjmüş,

Laf *çatallandı*.

(Ajkadat ki méznek, ki petmeznek mondva dicsérte,

Igy a beszéd elágazott.)

چركون *çirkün* = çirkin (rút, csunya).

چرمك *çezmek* = çözmek (oldozni, eloldani).

چكورگه *çekürge* = sáska; osm. *çekirge*.

چكونمك *çekünmek* = vonakodni; osm. *çekinmek*.

چنه *çeñe* = áll, állsont; osm. *çeñe*.

چلب *çalab* = nam-i-χuda, Allah (isten); çag. *celeb*; osm. *çalab*.

Çalaba çok şükür olsun, ulu sultan geldi,

Gozumuzun bebegi, şah-i-felekşan geldi.

(Hála legyen istennek, a nagy szultán eljött,
Szemünk fénye [tekéje], a mennyei rangú sah eljött.)

چِلَلَنْدُر *cillendü, cillandu?* = ješillendi [kizöldült].

چُر *cür* = *χasta* (beteg); osm. *çör* (sovány, gyöngö).

چُورْلُو *čürlü* = *χastaliki* (beteges).

چُورَسُو *čevresü* = *etraft* (körüle, környéke); osm. *çevre* (körül).

چُوغُور *çogur* = *goža* sász, *böjük* tanbura (nagy hangszer, nagy tambura); *čag. čökür*. Lásd: *goža saz!*

چُوقْچِنَه *čokčene* = *sokan*, tömegesen; v. ö. *pekčene*, *japčene*.

چُوقْلُوق *čokluk* = *žemât* (gyülekezet, társaság).

چُوکْمَك *čökmek* = *oturmak* (leülni); osm. *çökmek*; magy. *csökkeni*, *régen: csökni*.

چُوکُوندُور *čükündür* = *panžar* (vörös répa); osm. *çükündür*.

چُولْلانْمَق *čullanmak* = *üstüne binmek*, *üstüne kapanmak* (valamire fölmenni, fölébe borulni); osm. *çullanmak* (bi rsejñ üstüne jatmak, binmek; LehO.).

چِيمَك *čimmek* = *jikanmak* (mosakodni, fürödni); osm. *çimmek*; *čag. čommak* (Lug. Č.) és *čömmek*.

چِين اُوْطُو *čin otu* = *kerevis* (zeller); tulajdonképen «*chinai fű*».

ح = h.

حاسطَلُوق *hastaluk* = *betegség*; osm. *χastalík*.

حايْلامَق *hajlamak* = *kajd etmek* (gondolni vele, törődni vele, bänni). Denominalis képzés vagy a *kajd*-ból (kajd-la) vagy pedig a *kajgu* (gond, aggódás) főnévből (kajgu-la).

Oglanuñ jüzü gara gillu-da olsa, *hajlamam*,

Gajnagu amma çok ag olsun.

(Ha fekete szőrzetű is a fiú arcza, nem bánom,

De fara igen fehér legyen.)

حپاز *hapaz* = *avuz* (marok); osm. *apaz*.

چاپازلاماق *hapazlamak* = megmarkolni, megfogni.

حیرسلانماق *hırslanmak* = haragudni; osm. *hırslanmak*.

حورصاط *hursat* = fursat (alkalom, kedvező idő); karamáni és
 خۇدavenportjari *fırsant*.

خ = χ (ch.

خَالخال *χalχal* = turkman kızlarıniň takindiklari sim *χalka*
 (a turkomán leányok ezüst nyak-éke).

خالطه *χalta* = tasma (Halsring, halsband); ar.-osm. *halka*.

خبار *χabar* = hír, újság; *χabar almak* = hirül venni; ar.-osm.
χaber.

خیرلاماق *χırlamak*: osm. *χırlamak* = bogaz χırildisi etmek
 (χırildi = bogaz «χır-χır» sesi; *χırta*, *χarla* = kutyauga-
 tás; LehO.).

Ammu düškün, χıra eşek gibü *χırlar*, Galub,
 Garu, gız arka sura çokčene jelmüş gorunur.
 (A bácsi szerelmes, úgy ordít, mint a fiatal szamár,
 Úgy látszik, hogy sokat szeladgált asszony s leány után).

خیره *χıra* = zajif, küçük (gyöngye, kicsiny).

Ulular söyler iken diñlemeli dür *χıralar*,
 Dırlama artuk, sözü kes.
 (Mikor a nagyok beszélnek, hallgatniok kell a kicsinyeknek,
 Ne beszélj többet, hallgass).

د = d. ذ = z.

داد *dad* és داض *daz* = íz, étel vagy ital íze; osm. *tat* lásd:
 ضاض!

داداش *dadaş* = karındaş (testvér), helyesebben «íz-társ», egyízű,
 ugyanolyan ízű, a mint a szövegből kitűnik.

Hem dazu, hem duzu vardur, jimesüjle dujaman,
 Muşurun agče gatugujle *dadaş* dur keşkek.
 (Mind íze, mind sava megvan, nem győzők jóllakni belőle,
 A mudsuri sajtnak testvére a keşkek).

داش *daş* = taş (kő); osm. *taş*. -

داشمق *daşmak* = ârsizlanmak, tatsizlanmak (szemérmetlenkedni, szemtelenkedni, ízetlenkedni); osm. *taşmak* (a határon túllépni).

Uz otur, kendüñ guzet, Galub, sakun!
Daşma çok ganjuklara, jirsün dajak.
 (Ülj szépen, vigyáz magadra, Galib,
 Ne szemtelenkedjél sokat a nőkkel, mert kikapsz.)

داطلو *datlu* = édes; osm. *tatlı*. Lásd: ضاطلو!

داتمق *dakmak* = takmak, gejinmek (magára akasztani, felöltetni).

Zopaju gaptum ele, gaffama *daktum* bi külaf.
 (Botot vettem a kezembe, fejemre egy sapkát tettem.)

دال *dal* = meztelen, csupasz, sima; osm. *dal* (čiplak, ári, sade, düz; LebO), čag. *tal* (čiplak, ári, düz: LugČ.). Látható, hogy igazságtalan Budenznek az a vádja, mintha a *tal*, *dal* szót csak Vámbéry fejtette volna ki a «síkság, puszta» jelentésű *tala dala* szóból (*Nyelvt. Közl.* XVIII. k. 19. l.).

دام *dam* = aḡor, oda (istálló, szoba); osm. *dam* (épület födele, istálló).

Ganjuklar ile bir *dama* dolup depişmelü.
 (Asszonyokkal egy szobába gyűlve táncolni kell.)

داوشان *daršan* = nyúl; osm. *taršan*; čag. *taruškan*.

داباطمق *dajatmak*: osm. *dajatmak* = ževab vermek, muḡalefet etmek (válaszolni, ellentmondani).

دایو *daju* = bátya, bácsi; osm. *daji*.

دبەلتەمک *debeletmek* = kimildatmak (mozgatni, rázni).

دپیشمک *depışmek* = ḡora tepmek (táncolni); osm. *tepişmek*.

ددانمق *dadanmak* = megkóstolni, megízlelni; osm. *dadanmak*.

در *der* = izzadság; *dere batmak* = nagyon izzadni; osm. *ter*.

درنک *dernek* = žemijet (gyülekezet, társaság); osm. *direng*; a *tir-*, *dir-* (gyűjteni) igéből.

دَرُون *derün* = dirim (tömeg, csoport, gyülekezet).

دَسْتُو *destü* = desti (korsó).

دَف *def* = féldob; osm. *def*.

دِكْمَك *dikmek* = szúrni, szögezni; osm. *dikmek* = baş aşagi bo-
şaltmak (szemét, illetőleg fejét leszögezni; göz *dikmek* =
vágyakozni, kívánni, tulajdonképen: szemét valamire szö-
gezni; LehO.).

Dikti göke gaffasunu, köpek gibü ürdü.

(Szemét [fejét] az égre szögezte s ugatott, mint a kutya).

دَنِلُّو *deñlü* = gibi (ként, képen, módjára); osm., čag. *deñlü*
(féle, -hoz, -hez hasonló; *ne deñlü* = milyen? miféle?),
a *deñ, teng* (fajta, féle, minőség) főnévből nomen posses-
soris.

دَلِشْمَك *dillešmek* = sölleşmek (beszélgetni); a *dil* (nyelv)-ből
képezett denominális *dil-le* igének reciprocuma.

دَلُو *delü* = bolond; osm. *deli*.

دِيم دِيمَكُز *dīm dikuz* = memlu (egészen tele); osm. *tikiz* (dol-
muş = tele).

دَنْگِز *dengiz* = bahr (tenger); osm, *deñiz*; čag. *tengiz*.

دِنگِز پِيرَسِي *dengiz piresi* = «teke» denilen hajvan-i-bahr dir
(a «teke» nevű tengeri állat).

دُورَاغ *durag* = mahal, mesken (hely, lakás); osm. *durak*.

دُورْطِمَق *durtmak* = durdurmak (megállítani).

دَوْرُوش *devrüş* = derviş (dervis); karamáni s xudavendkjari
devriş.

دُوشْكُون *düşkün* = âşik (szerelmes és vándor dalnok).

Mehremet gıl, gelü vi *düşkününün* jan, ŷugına.

(Könyörülj rajtam, jöjj szerelmesednek karjai közé).

دُوطْمَق *dutmak* = tutmak (fogni, tartani). Lásd ضوطمق

دُوط *duz* = só; osm. *tuz*.

دوْغْلَمَق *doglamak* = döjmelemek (begombolni a ruhát).

دوْغُوْز *doguz* és دوْغُوْز *donguz* = domuz, çinzir (disznó); osm. *doñuz* és *domuz*; čag. *tonquz*.

*Doguza dönmeclük isterseñ ejer,
Dun ugun küblastuñı, ak çinnüjü čak.
(Ha disznó akarsz lenni :
Éjjel-nappal pecsenyét egyél és pálinkát igyál.)*

دُوْلَان *dolan* = don (ruha); v. ö. osm. *dolam* (sarıgñ bir kerre *dolanmıñ çüz'i*).

دُوْمَالَان *dumalan* és ضومالان *zumalan* = mantar (gomba); osm. *domalan*.

*Zelletlü dür elbett zumalandan-de ugrurha.
(Bizonyára ízletesebb a gombánál a húsleves.)*

دُوْمْبَای *dumbaj* = manda (bivaly).

دُوْمْبَک *dömbelek* = hosszúkás, hónalj alá való dob; v. ö. čag. *tumbalak* (kerek, gömbölyű).

*Gançuklaru köjün gelün almaga vardular,
Def, dömbelek!e jolda gijamet gopardular.
(A falu asszonyai menyasszonyt venni mentek,
Dobokkal az úton nagy lármát csináltak.)*

دُوْغْلَلُوك *düngellük* = muşmulalik (az a kert, melyben nosz-polya terem); osm. *düngel* (Mispel).

دُوْنَمَك *dönmek* = valamivé lenni, válni; v. ö. osm. *dönek*: *babaja dönek* = anyányi, azaz már anyává (apává) váló, mikor az állat kicsinyje (pl. verébfiak) már majdnem akkora, mint az anyja. Karamáni és çudavendkjari *dünmek*.

*Sükür, oglum, jaza döndü gunumuz, getti soguk,
Dagda güller açılup, köjde jeşillendü söğüd.
(Hála istennek, nyárra változott az idő, elmúlt a hideg,
A hegyen nyílnak a rózsák, a faluban kizöldültek a fűzfák).*

دُوْن و غُوْن *dun u gun* = her vakit, daima (mindig); szó-szerint: éjjel és nappal. A *dun* = osm. *dün*, čag. *tün* (éjszaka), *gun* = osm. *gün*; osm. *dün ü gün* (LehO.). A sel-çuk versben is előfordul:

Jalvarurun tangrija ben dün ü gün,
 Kim dükelin jarlıga benim içün (Rebab-name).
 (Könyörgők az istennek éjjel-nappal,
 Hogy mindenkinek irgalmazzon én értem.)

دېبەك *dibek* = mozsár; osm. *dibek*.

دېرلاماق *dirlamak* = szólni, beszélni; osm. *dirlanmak* = demek
 (LehO.).

دېرە *dejra* = derja (folyam, tenger); karam. s *χudavenkjan*
dejra.

دېقاج *dikaž* = tapa (dugó); osm. *tikač*.

دېقىلماق *dikilmak* = duyl etmek, girmek (bemenni).

دېقىمق *dikmak* = sokmak, vāz etmek (beledugni, letenni, helyezni); *hepse dikmak* = börtönbe vetni; osm. *tikmak*; magy. *dugni*.

دېڭەلمەك *diñelmek* = kalkmak, durmak (fölkelni, fölállni, állni).

دېكىلى طاش *dikili taş* = obelisz; osm. *dikili taş*.

دېنەك *dejnek* = žarije (fehér rabnő, cseléd leány).

دېوش *dejüş* = *dasitan* (monda, rege, történet), a *demek* (mondani) igéből, mint a magy. *monda*, kirgiz *manas* (szószerint mondás)¹⁾ ném. *Sage*.

Öjle bi goşma ogartım, ki adam hajran olur,
 Gezer artuk bu *dejüş* gajrı âşuktau âşuga.
 (Olyan gazelt csináltam, hogy az ember csodálják,
 Száll ez a rege egyik dalnoktól a másikkra.)

ذَلَكْتَ *zelleť* = íz, édesség; ar.-osm. *lezzet* s ebből lett metathesis útján.

Bir kerrežü' Gezban dudagin sormuşdum ah!
 Galib, benim agzımda va'dur halen o *zelleť*.
 (Csak egyszer szívtam Gezban ajkait
 S még most is szájamban van az édesség.)

¹⁾ V. ö. čag. *mona-*, v. *muna-* (čok sөjlemek, čene jarištırmak = fecsegni, száját jártatni, Lug. Č.).

ز = z.

زَرَّافْ *zarraf* = pénzváltó; osm. *sarraf*.

زَرَافَاتْ *zarafat* = zarafet (elegantia, csínosság, finomság).

زِفْنْ *zifn* = zihn (szellem, elme).

زِلْمُو *zillü* čingiraklı (csengetyűs); osm. *zil* (čalgi takımdan kü-
 čügi, parmaga takılur —, daireje takılan böjužek pul;
 LehO.).

Ajagu *zillü* saju geldü, saña nekteb jok,
 Nirede galdu nišanluñ Gezban, get fala bak.
 (Csengetyűs lábú postás jött, neked nincs leveled,
 Hol maradt jegyessed, Gezban, menj, kérdezd meg a jóslót.)

زِنْغِرَاقْ *zingirak* és طَنْعِرَاقْ = sitma (láz); osm. *zingir*, *zin-*
girmak.

Ajran-le bal juzan gišüden hastaluk gaçar,
 Got lokmasun jejen gišüji *zingirak* dutar.
 (Az író és mézet evő embertől fut a betegség,
 A tojást evő embert láz fogja el.)
Zingirak duttu heman sevte gorušta,¹⁾ Galib,
 Šu gara gañrudakl josma guzel ganžuga bak.
 (Láz fogott el mindjárt az első látásra, Galib,
 Nézd azt a fekete kocsiban ülő, szép, elegans öltözetű nőt.)

زَنْگُو *zengü* = rikjab (kengyel); osm. *üzengi*, čag. *özenği*. Lásd:
 ! اَوْتَكُو

زَنْگُونْ *zengün* = tuvangir (hatalmas, tehetős); osm. *zengin*
 (gazdag).

زَوَقَاقْ *zokak* = sokak (utcza).

زَوَكُورْتَلِكْ *zügürtlük* = kalenderlik (koldusi állapot); osm. *zügürd-*
lik (szegénység).

زِيلْ *zil* = čarpare (kis hegedű); osm. *zil*. Lásd fentebb a *zillü*
 szót.

¹⁾ A *sevte gorušta* a török commentator szerint = *evvel rūjet*.

س = s (sz).

سَب سَمَة *seb seme* = egészen hülye; osm. *seme* (= sersem).

سِتْمَالُو غَاطُور *sitmalu gatur* = istifsar-i-*ḡatir* (az egészségi állapot kérdése).

سَخَال *saxal* = sakal (szakál).

سَسْلَمَك *seslemek* = diñlemek (hallgatni); osm. *seslemek* (= kulak vermek), a *ses* (hang, láрма, nesz) főnévből olyan denominalis képzés, mint a magy. *neszelni* vagy *neszezni* (valami hangra figyelni) a *nesz*-ből.

Sesle bičügez *ṣan* gulagujle ne gojak dur:

ṣan gojmađu godamda davullar-le düdükler.

(Hallgass csak egész lélekkel)

Lelkemet nem hagyták testemben a dobok és sípok.)

سِيْدُورْمَك *sijdürmek* = aramak (keresni).

Gezban, dedüm mü ben saña: alman bi kök tuman,

Köjde ne *sijdürü*, a guzum, şef're varmalu.

(G., mondtam én neked, hogy nem veszek kék nadrágot?

Mit keres a faluban, lelkem, városba kell menni.)

سِيْرْتَمَك *sijirtmek* = koşmak (futni, szaladni); osm. *sejirtmek*.

سَكِي *seki* = aḡorlarda oturdıkları kerevet dir (istállóokban levő ülő pad vagy szék); kaz. *säke, sike* (pad, tatár ágy); magy. *szék*.

Ak *jin*nü judup, *sekinün* üstüne ööküp

Gezban-le Galib.

(Pálinka ivás után a padra leülvén Gezban és Galib).

سَمَلُوك *semelük* = együgyűség, ostobaság.

سِنَجِي *sinḡi* és سِنَجُو *sinḡü* = şimdi (most).

Gelürün ben januña dek de, ah gız, gelmezsün,

Dedügün, sölledügün *sinḡije* dek hep-de hulaf.

(Én hozzád jövök, leányka, és te nem jössz,

Minden, a mit eddigé mondál, szoltál, csak hazugság.)

سُورْمَك *sürümek* = magával húzni; osm. *sürmek*.

سَوْگُو *sevgü* = szerető, kedves; karamáni és judavendkjari *sevgi* (u. a.); osm. *sevgili*.

سَوْگُو *söğüd* vagy *söjüd* = fűzfa; osm. *söjüt*.

سُمُولْ اَنَّا *sümül anka* = simurg anka. E madár, a rege szerint, Salamon király bölcse, tanácsadó madara, mely a világtól elvonulva a Kaf hegyen él s tulajdonképen maga nem is létezik, csak a neve és így nem lehet megfogni. Ezért nevezte így Hafiz a szerelmének elérhetetlen tárgyát, melytől óva inti magát:

عِنَّا شَكَارْ كَسْ نَشُودْ دَامْ بَارْ چِینْ

(Az anka madarat senki nem foghatja meg, vond vissza hálódodat.)

Dünjada var-mu goz ile goran ihsan, Galub,
Sümül anka guşunuñ turdugu jir-müş keş Kaf.
 (Van-e a világon szemmel látó ember, Galib,
 A szimurg-anka madárnak lakóhelye a Kaf hegy.)

سِيدُوكْ *sidük* = bevl (húgy); osm. *sidik*; çag. *sijdik*,

سِيدُوكْ ظُورْ *sidük zoru* = bel soguklugı (kankó). A szövegben
 «*sidük zoruna ogramuş oglan.*» Az összetétel második
 része *zor*.

سِيَكْدُورْ اَتْمَكْ *siktüretmek* = kogmak, tard etmek (kergetni, el-
 űzni), tulajdonképen *siktir etmek* (siktir = hordd el ma-
 gad! (v. ö. osm. *sektirmek* (bir ajak üzre seke—seke kös-
 tirmek; LehO.).

سِيَنْمَكْ *siñmek* és سِيَنْدُورْمَكْ *siñdürmek* = hazm etmek (emész-
 teni); osm. *siñmek* (sich verdauen, sich verzehren), *siñir-
 mek* (verdauen), *siñdirmek* (langsam einsieden lassen).

سِيلْ *sil* = víz-ár, áradás; arab-osm. *sejl*.

Sil bastu köjü, evlerimiz hep deñiz oldu,
 Öktük damın üstüne.

(Az árvíz elöntötte a falut, házainkból egész tenger lett,
 Felmentünk a ház tetejére.)

سِيَوْنُومَكْ *sivtünmek* = sürüklenmek (hason csúszni, mászni,

lábait húzva menni); talán inkább سِيرْتُونْمَك *sirtünmek* kellene (= osm. *sürtünmek*), bár a szövegben mind a két helyen egész világosan , vav-val van írva s így csak siv-tünmek-nek olvasható.

سِيُوشْمَك *sivüšmek* = kačmak (futni, elszaladni); osm. *sivüšmek*.

Gezbanle nettügün¹⁾ ħabar almuš, guzum, gazu,
Dikar senü hepse, aman *sivüš*.
(Megtudta a bíró, hogy mit csináltál Gezbannal,
Börtönbe vet, jaj, fuss el!)

ش = š (magy. s).

شَبَك *šebek*: osm. *šebek* = bir nev' kujruklu majmun (egy bizonyos, hosszú farkú majom; LehO.).

شَبْلَق *šaplak* = šille, šamar (pofonütés); osm. *šablak*, mely a *šap*-ból (az a csattanó hang, a mi csókolás vagy pofonütéskor keletkezik; LehO.) van képezve; *šaplamak* (dudagín sesi čikmak; LehO.).

Köjde fakiniñ üstüne zirtılan gibü saldım,
Dört *šaplak* atup.
(A faluban a khodsára rohantam, mint egy hiéna,
Négy pofont adva neki.)

شَطَاق *šatak* = oħsamak (édelgés, czirógatás).

شَفُور *šefür* és شَفَر *šefr* = šehir (város).

Galub, bu šefre bøjle nekes hečde gelmemüş.
(G., e városba ilyen haszontalan ember még soha sem jött.)

شَوَلار *šavlar* = nadrág; osm. *šalvar*.

شِيرِينْمَك *širinmek* = ħāndiden (nevetni, mosolyogni).

Her gorduguna *širinüp*, agur-jagur ejler,
San ħingan elünde bøjümüş tejfe šebek dūr.
(Mindennek, a mit lát, mosolyog, hízeleg,
Azt gondolnád, hogy czigány kezében növekedett furcsa majom.)

¹⁾ A vers kedvéért e helyett: *ne ettiügün*.

ص = s (sz).

صارغون *sargun* = tutgun (megfogott, megragadott, megbetegített) a *sarmak* igéből.

Aga hiç söljlemez, oldu baña dargun-mu aźab,
Joksa gaksaklukle gaffasu *sargun-mu* aźab ?
(A bácsi semmit sem szól, talán haragszik rám,
Vagy a fejét részegség fogta el ?)

صاروغ *sarug* = šal (sál és azon ruha, melyet a fez körül csavar-
nak); osm. *sarik*, a *sarmak* (körülcsavarni, körülkötni,
beburkolni) igéből.

سارولمق *sarulmak* = ölelni, ölelkezni; osm. *sarılmak*.

ساقون *sakun* = vigyázz! osm. *sakin*.

سالغون *salgun* = saljane (adó, jövedelmi adó); osm. *salgın*,
čag. *salgik* (LehO.).

Salgun virür-mi köjlü, ajan hepse atmasa ?
Zenjür dakub bogazuna türkün gapatmasa ?
(Fizet-e adót a falusi, ha az ajan börtönbe nem veti ?
Ha lánczot nem tesz a török nyakára s be nem csukatja ?)

سالغونجو *salgunju* = saljane toplajíji adószedő).

Köjlü gonuk gelünje. aña gillu basar,
Salgunju geldi dün giže, manda bogazladuk.
(A falusi, mikor vendég jön, állatot öl le,
Tegnap este adószedő érkezett, bivalyt vágtunk le.)

سالماق *salmak* = megrohanni, megtámadni, neki szaladni;
osm. *salmak* (egyebek közt: kojilmak, ilgar etmek, akin
etmek = az ellenségre rárohanni, megtámadni, becsapni;
LehO.).

Köjde fakiniñ üstüne zirtilan gibü *saldım*.
(A faluban a khodsára úgy rohantam, mint egy hiéna).
Songur gibü çok pahlavana *saldu* de jeñti.
(Sok hősre rácsapott, mint a sólyom s meggyőzte őket.)

سانجيمق *sanjimak* = saplama (bedugni, beleszúrni); osm.
sanjmak, čag. *sančmak*.

صايخاللمق *sajxallamak* sürüstirmek (dörzsölni, súrolni).

صايكه *sajki* = mint, miként; hasonlító szócska; épen úgy van képezve a *sajmak* (számolni, gondolni, vélni) igéből, mint az osm. *sanki* (mintha, föltéve) a *sanmakból*. V. ö. *tutki* (föltéve, hogy), *farzaki gujaki* stb.

Gezban, janagiñ gib gızıl, *sajki* bi alma.
(G., arcod igen piros, mint egy alma.)

صايو *saju* = saji (Fussbote).

سغیر نماج *sigirtmağ* = tehén-, ökörgulyás; čag. *sigirtmağ* (LugČ.).

صقالاللمق *sakallanmak* = janından kaçmak (elfutni mellőle).

صوخولمق *soxulmak* = hízelegni, behízelegni magát; osm. *so-kulmak*.

Soxulunğa baña ğıflejle o nazlu gadunum,
Ne japup neşledüğüm¹⁾ kökten unuttum bu zabah.
(Mikor hízelgett nekem enyelegve az a kaczer asszony,
Égészen elfeledtem ma reggel, hogy mit csináltam.)

صورتلمق *sorutmak* = čehreji eksitmek (savanyú arcot vágni);
osm. *soritmak* (ajkát lebigyeszteni).

صورغو *sorgu* = istintak (kikérdezés); a *sormak* (kérdezni) igéből olyan nom. verbale, mint *süzgü* (szita), *çalgi* (hegedű) stb.
Sorguja çekmek = kérdőre vonni.

صورفا *sofra* = sofra (asztal).

صورمق *sormak* = emmek (szopni, szívni); osm. *sormak*.

Bir kerreğü' Gezban dudagiñ *sormuşdum* ah!
Galib, benim agzımda vadur halen o zellet.
(Csak egyszer szívtam G. ajkát s ah!
Még most is szájamban van az édesség.)

صورو *soru* = sual (kérdezés); osm. *sorî*; čag. *sorug*.

صوره *sura* = sor, egymásutániság; *arka sura* = utána; osm. *sira* : *arkam sira* = utánam.

¹⁾ A vers kedveért e helyett: *ne işledüğüm*.

صونغور *songur* = sólyom; osm. *songur*, čag. *songar* (Abuska) és *sonkar* (LugČ.).

صومق *sojmuk*: osm. *sojmuk* = čam agačiniñ mēkul olan ič kabugi (a fenyőfának ehető, belső héja).

Čamlar jašarur, köjlü čikar hep alajujle,
Sojmuk jimesü çok xoš olur dagda paharda.
 (A fenyőfák virítanak, a falusiak csoportosan kimennek,
 Fenyőhéjat enni a hegyen tavasszal nagyon kellemes.)

ض = z.

ضاتمق *zatmak* megízlelni; osm. *tatmak* vagy *datmak*.

Ažu-mu, ekšü-mü, öñče dadu *zatmalu* dur.
 (Keserü-e, savanyú-e, előbb az ízt meg kell kóstolni.)
 Galib, faki düjünde arar-mi dü paklava,
 Pekmezlü havlanıñ dadunu köjde *zatmasa*.
 (G., a khodsa keresett volna-e a lakodalomban édes tésztát,
 Ha a faluban a mustos halvát meg nem ízlelte volna.)

ضاض *zaz* = *tat* (íz). Lásd: داض.

ضاطلو *zatlu* = édes; osm. *tatlı*. Lásd: داطلو.

Baldan ziade *zatlu* va'-mu, gel, dime Himmet.
 (Van-e édesebb a méznél? ne kérdezd, csak jöjj H).

ضالاش *zalaš* = gavga (verekedés, czivakodás).

ضالاشمق *zalašmak* = gavga etmek (czivakodni, marakodni);
 osm. *talašmak*. Egy másik szövegben *talašmak* fordul elő.

ضلامق *zalamak* = isírmak (megharapni, marni).

Juttun ak ğinnüjü agšam, bogazum ğirmaladu,
 Ne jaman kekre jümüš, agzumu kökten *zalađu*.
 (Az este pálinkát ittam, rágtam a gégémemet,
 Mily gonosz erős volt! szájamat egészen fölmarta.)

ضاور بزگی *zavar bezegi*? = kurban bajram (a mohammedanok áldozó ünnepe). A *zavar* talán = *tavar*, *davar* (marha, házi állat.)

Čattu, bobam, *zavar bezegi*, gillu basmalu.
 (Eljött, atyám, az áldozó ünnep, áldozni kell.)

ضَوْغُزْلَامَق *zoguzlamak* = kuvvetlemek (megerősíteni, megszilárdítani).

ضَوْغُزْلَانَمَق *zoguzlanmak* = megkeményedni. A szövegben:

Pek *zoguzlandu* jaragım, soñujon bir-iki kaç
Doglama şavlarım, jenge gadun, amñugun aç.

ضَوْطَمَق *zutmak* = megfogni, megragadni; osm. *tutma k.*

Galub, gureşde pahlavanu bøjle isterün :
Ajjü gibü *zutunña*, gaffasun goparmalu.
(G. a versenyben olyannak kívánom a hőst :
Ha megragadjá, mint a medve, fejét le kell vágni.)

ط = t, d.

طَاشِنْكُو *tapşingu* = el čalmak, čirpmak (a kezek egymáshoz verése, tapsolás).

Istakratoza bak,
Tapşingu čalup el ile, gotujle giviraju'.
(Nézd a tengeri rákot,
Kezeit [lábait] egymáshoz veri, farát mozgatja.)

طَاحِل *dažil* = zağair (élelmi szerek); az arab *zağire* szóból van elferditve,

طَاشَمَق *dašmak* = ársizlanmak (szemtelenkedni). Lásd دَاشَمَق.

Dašduk, guzum, gadunlara, amma dajak jidük.
(Szemtelenkedtünk, lelkem, a nőkei s ugyan kikaptunk.)

طَازُو *dazu, tazü* = agár; osm. *tazı*.

طَام *dam* = aħor, oda (istálló, szoba). Lásd: دَام.

طَنَمَمَق *tinmamak* vagy *dinmamak* = söküt etmek (hallgatni, csöndesen lenni); osm. *tinmamak* (ses čikarmamak, söküt), *tinmak* (ses čikarmak, söllemek; LehO.).

طَوْرُغُوْدَمَق *durgudmak* = megállítani; čag. *turguzmak*; kaz. *torgoz-*, a *guz—köz* mivelletű képzővel.

Bi sözüm va' dijeşek, gañruju ejşük *durgud*.
(Egy kis mondanivalóm van, állítsd meg kissé a kocsit.)

طُورْمُوكْ *turmuk* = tuskó, ezölöp; osm. *tomruk*.

طُومَانْ *tuman, duman* = don, šalvar (ruha, nadrág); osm. *tuman* (bol kışsa iç donı: LehO.).

Bağagnūdan tumanuñ issu damda atmalu dur.
(Lábod száráról a nadrágot le kell vetni a fürdőben.)

طُؤْمِيقْ *dujmak* = érezni, a fülről mondva: hallani.

Gormaz gozu, *dujmaz* gulagu, seb seme galdu.
(Szeme nem lát, füle nem hall, egészen hülye lett.)

طُؤْجُونْمَاقْ *dujunmak* = jóllakni; osm. *dojmak*.

Arkadaşlar le guzelže *dojunduk*, Galib.
(A barátokkal szépen jóllaktunk, G.)

ظ = z.

ظَالْتْ *zalt* = sade (csak, csupán); persa-osm. *salt*.

ظَبَاحْ *zabah* = sabah (reggel).

ظَبَارْتْمَاقْ *zibartmak* = öldürmek (megölni).

Gaffasuna bi zopa gojup amma *zibarttu*
Sürüjüp čaja attu.
(Bottal egyet fejére ütven, megölte,
S húzva a folyóba dobta.)

ظَبَارْتْطُورْمَاقْ *zibartturmak* = megöletni (miveltető ige).

ظِرْطِلَانْ *zirtlan* = hiéna; osm. čag. *sirtlan*.

ظِرْلَامْ *zirlamak* = aglamak (sírni); osm. *zirlamak* (ziade ses etmek; LehO.).

Ne jañaz 'muş enüğü, agzi gapanmaz, *zirlar*.
(Mily durczás a gyermeke, szája soha nem csukódik be, mindig sír.)

ظِرْلِدُ *zirildu* = sirás, orditozás; osm. *zirildi*.

ظُوپْ *zopa* = sopa (bot).

ظُورْلُو *zorlu* = kuvetlü (erős); az arab-osm. *zor*-ból (زور) képezett nom. possessoris.

ظورنا *zurna* = Türkistaniñ pek müteber çalgısıdır (Turkestan-nak nagyon kedvelt hangszere); osm. *zurna* (trombita).

Zurnajle davul inşana gajet gojar, amma
Kükrettiren âşukları kökten goja saz du.
(A *zurna* és dob nagyon hat az emberre, de
A mi a szerelmeseket egészen föltüzeli: guitarre.)

ظیہ فاط *zijafat* = ziafet (vendégség, lakoma).

غ = g.

غاب *gab* = hokka (szelencze, kis faedény); osm. *kab*.

غابوق *gabuk* = héj, kéreg (Hülse, Rinde); *gabuglı* = a minék még héja van; osm. *kabuk*.

غایبق *gapmak* = kapni, megkapni, megragadni, megfogni;
osm. *kapmak* = kapni (pl. *çastalîk kapmak* = betegséget kapni, *mêmurijet kapmak* = hivatalt kapni, LehO.).

Gapma şunuñ bunuñ malunu.
(Ne kapkodd el ennek is, annak is a vagyonát.)
Zopaju gaptum ele, gaffama daktum bi külaf.
(Botot vettem kezembe s egy sapkát tettem fejemre.)

غاپو *gapu* = kapu (ajtó, kapu).

غابل *gabl* = kalb (szív); *çarputi kabl*.

غایمق *gačmak* = futni, szaladni; osm. *kačmak*.

غایچورمق *gačurmak* = megfutamtani, elkergetni; osm. *kačirmak*.

غاده *gada* és غادر *gadar* = -ig, -nyi; *bu gadar* = ennyi; *naga-dar* = mennyi; ar.-osm. *kadar*.

غار *gar* = hó; osm. *kar*.

غارت *gart* = öreg, vén; osm. *kart*, *kari*; čag. *karim* *kartaj-mak* (öregedni).

غارداش *gardaş* = karındaş (testvér).

غارشو *garşu* = szemközt, átalellenben; osm. *karşı*, *karşu*.

غارشولوق *garşuluk* = pár, a ki szembe állitható valakivel; *çarputi garşuluk*.

Jokdu' Gastammanuda *garşuluguñ*, dir bi âşuk,
 Ammî, dejmez-mü bu goşma bi çanak gajfe žaba ?
 (Nincs Kasztamuniban párod, azt mondja egy dalnok,
 Bátya! vajjon nem ér-e meg egy csésze kávét ez a gazel ?)

غارمانغاروش *garmanğaruş* = karma-kariş.

غارمق *garmak* = kariştirmek (vegyíteni, összekeverni); osm.
karmak (sokmak, girdirmek; LehO.), *karişmak*, *kariştirmek*.

غارموش *garmuş* = mübtela olmiş (levert, szomorú).

غارن *garn* = sikem (has); osm. *karın*, *karn*.

غارو *garu* = kari (feleség, asszony).

غاروشوق *garuşuk* = karişik (összezavart).

غاره مانجه *gara manja* = çaviyar (kaviár).

غاسطامانو *Gastammanu* és غسٹامبولو *Gastambulu* = Kasztamuni.

غاش *gaş* = kaş (szemöldök).

غاشمرلنمق *gaşmarlanmak* = tohaflanmak (furcsaságot csinálni),
 denominalis ige a *gaşmar*-ból (l. alább!).

غاشوق *gaşuk* = kaşık (kanál).

غاشوق چالومو *gaşuk çalumu* = tām vakti (az étkezés-, ebéd
 ideje). Az összetétel első része = osm. *kaşık*.

Gaşuk çalumunda banaga amma gojulduk,
 Öjle jidük, içtük, ki şişüp köp dejin olduk.
 (Ebédkor a petmez-mártogatásnak ugyan neki estünk,
 Annyit ettünk-ittunk, hogy kövérre dagadtunk.)

غازو *gazu* = kazi (bíró, kadi).

غازير *gatir* = çatir (egészségi állapot, kedv, emlékező tehetség).

غازمق *gatmak* = çalt etmek (vegyíteni, hozzá tenni); osm.
katmak.

غاتوق *gatuk* = lokma (fánk, rántotta); *agc e gatuk* = pejnir
 gibi âla bir şej; osm., çag., azerb., kaz. *katik* (aludt,

savanyú tej), turkm. *gattuk* (sajt; O'Donovan, The Merv Oasis, I.).

غاطى *gati*: osm. *kati* = čok, pek, ziade, pek čok, vafir (sok, igen sok, több, LehO.); čag. *katig* (katl, sert, kavi, metin = sok, szilárd, erős; LugČ.).

Ekmekek jir evünde *gati* čok ojnašu vardur.

(Igen sok barátja van, kik házában kenyeret esznek.)

غاشطىمق *gagšatmak* = gevszetmek (elgyöngíteni, elbágyasztani); az osm. *gevszetmek* alhangú párja.

Gun jüzlü, kümür gozlu guzel dün baña baktu,

Gakšattu beni, gönlümü kökten oda jaktu.

(Egy nap-arcú, szén-szemű szép tegnap rám nézett,

Elbágyasztott s szívemet a tűzben egészen elégette.)

غاشمق *gakšamak* = serçoş olmak (részeg lenni).

غاکمق *gakımak* és غاکومق *gakumak* = darilmak (haragudni); osm. *kakımak*.

غاکرو *gañru* = araba (kocsi); osm. *kañli* (iki dolu tekerlikli ögüz arabası) a *kañ* (čag. *kang* = dolu tekerlik) főnévből képezett nomen possessoris (*kañ-li* = «kang-os» kocsi); čag. *kankli* (= araba, iki tekerlikli uzun araba, araba çokandi; LugČ.).

Šu gara *gañrudaki* josma guzel ganjuga bak.

(Nézd ezen fekete kocsiban ülő, elegans öltözetű szép nőt.)

غاکشق *gakšak* = serçoş (részeg).

Başladu küçükler ojuna, čaldu davullar,

Ak žinnü judup, *gakšak* olup hep-de jikilduk.

(A kicsinyek játszani kezdtek, verték a dobokat,

Pálinkát ittunk, részegek lettünk s mindnyájan összedöltünk.)

غاکشکلک *gakšakluk* = serçoşlık (részegség).

Gakšakluga, kekremsü suja amma dadanduk.

(A részegeskedésbe, dőzsölésbe ugyan bele ízelítettünk.)

غاکمق *galkmak* = kalkmak (fölkelni).

غاکمق *galmak* = kalmak (maradni).

غان *gan* = kan (vér); osm. *kan*.

غانجُون *ganžuk* = yatun kişi, avret; karı, kadın, dişi (nő, asz-szony, feleség, nőstény); *ganžuk ešek* = nőstény számár.
Osm., čag. *kanžik* (nőstény, nőstény kutya).

غانده *ganda* = hol, a hol; čag. *kanda*.

غانمق *ganmak* = szomját oltani, jóllakni; osm. *kanmak*.

گاجفه *gajfe* és کایفه *kajfe* = kávé; arab-osm. *kahve*.

گایمق *gajmak* = tejföl; osm. *kajmak*.

گایناغ *gajnağ*: osm. *kajnak* = sirt etleriniñ but etlerine kajna-dıǵı jer (far, segg).

گاین انا *gajın ana* = napa, Schwiegermutter; osm. *kain ana*.

گایوق *gajuk* = hajó; osm. *kajik kaj*; čag. *kajuk*, magy. *hajó*.

غباحطسوز *gabahatsuz* = ártatlan, hibátlan; osm. *kabahatsiz*.

غبارمق *gabarmak* = csödülni, tódulni, összefutni (emberek);
osm. *kabarmak*.

Heb ak sakallusu köjün aña *gabardular*.

(A falu vénei mind hozzá csödülték.)

غَباق *gabak* = tök: *dolma gabak* = töltött tök; osm. čag. *kabak*.

غُبّه *gubbe* = kubbe (kupola).

Galib, giziriñ *gubbe* gadar bir başı var dur.

(G., a gezirnek akkora feje van, mint egy kupola.)

غَپان *gapan* = tör, fogó tör; osm., čag. *kapan* (kaplıǵı sej, duzak).

غَپرامق *gıpramak* = kımıldamak (mozogni, mozdulni); osm.

kıprıdamak (egy helyen nem maradhatva, mozgolódni; LehO.), *kıb* vagy *kıpir* azon hang, a mit a mozgolódás okoz (LehO.).

Galıb gelünge *gıpramaz*, agzun gapar.

(Mihelyt G. jön, nem mozog, száját becsukja.)

غَپامق *gapamak* = kapamak (becsukni).

غِطْمَک *gıpmak* = kaplamak (becsukni, befödni); osm. *kıpmak* (gözleri aźele jumup açmak; LehB.).

گوتچو *gotču* = gulampara (Sodomiter, Schandbube).

غَرَّامَق *gararmak* = feketedni, sötétülni; osm. *kara rmak*, denominális ige a *kara*—*gara* (fekete) szóból.

غِرَاق *gırak* = کنار (part, szél, vég); *köjün gıragına vardık* = a falu végére mentünk. Osm. *kırak* (LehO.); čag. *kirag*.

غِرْبُوْغُو *gırbugu* = kur-baga (béka).

غِرْجِل *gırjıl*: osm. *kırjıl kırıl* = szürkés színű; a *kır* mellék-név a *čil*, *jıl* képzővel, mely a čag. *akčıl* (fehéres, szürke), uig. *ikčıl* (beteges), osm. *qökčıl* (kékes) melléknevekben is előfordul.

غِرْمُوزُو *gırmuzu* = kırmızı (piros, vörös).

غِرْ *gır* = kız (leány).

غَزَان *gazan* = üst, kazán, nagy fazék; osm. *kazan* és *kazgan* (LehO.), čag. *kazgan*.

غَزَانْمَق *gazanmak* = nyerni; osm. *kazanmak*.

غِرْزِل *gırzil* = kırmızı (piros, vörös); osm., čag. *kızıl*.

غِرْل جِنُو *gırıl jinnü* = şarab (bor); az összetétel előrésze *gırıl* = *kızıl* = vörös.

Ak jinnü, *gırıl jinnüjü* eşek gibü attuk.
(Pálinkát, bort számár módra ittunk.)

غِرْمَق *gırmak* = serdleşmek, güşelenmek (heves, tüzes lenni, haragudni), melegen sütni (a nap); osm. *kızmak*.

غِشْغُورْطَمَق *gişgurtmak* = tahrik etmek (felrázni, feltüzelni, ingerelni); osm. *kışkırtmak* *kışkırtmak* (LehO.).

غِشْمَر *gaşmar* = masxara (nevetséges, bohóc); osm. *kışmar*, arab *gişmar* (LehO.).

غَصَاب *gasab* = mészáros; arab-osm. *kassab*.

غَصِيلْمَک *gisilmak* = sikişmak (összeszorulni, összetorlódni);
osm. *kisilmak*.

غَضْمَک *gasmak*: osm. *kasmak* (összehúzni, szorítani); *gāsub gavurmak*; osm. *kasup kavurmak* (erőszakolni, kényszeríteni, elnyomni; LehO.).

Ata üzengü çalub, gaffasun *gasar*.

(A lóra kegyelt tevé, fejét húzza.)

غُتْدَک *gütinda* = indında, janında (mellett, mellette, -nál, -nel);
čag., kaz. *katında*. A *Tezkeret-ül-Evliā*-ban (741.): *kijında* van; pl. *Jejesi diledi, getürdiler, kijında tām kodılar* (ennivalót kért, hoztak, az ételt melléje tették, 178. verso).
Ahmed kijına geldi (A-hez jött; 179. verso).

غَفَا *gafa* és غَفَا *gaffa* = baş (fej, caput); osm. *kafa*; čag. *kapa* (LugČ.).

Iržebiñ kendüsü eşek gibi dūr,

Gafası goja daş dibek gibi dūr.

(Maga Redseb olyan mint egy számár,

Feje olyan, mint egy nagy kő-mozsár.)

غِل *gil* = kıl (szőr, haj).

غَلْپ *galp* = rossz, hamis (pénz); osm. *kalb*.

غَلْپَک *galpak* = kalpak (süveg, főveg).

غِلْلُو بَاصِیق *gillu basmak* = kurban etmek, hajvan zabih etmek
(állatot áldozni, leölteni).

Janlar o guzel gozlariniñ ogruna gurban :

Gezban gız ejer gelse köje, *gillu basarduk*.

(A lélek: áldozat ama szépnek szemeiért :

Ha G. eljönne a faluba, áldoznánk neki.)

غِلْیک *gilik* = kijafet öltözet, ruha); osm. *kilik*, čag. *kiliğ* (Lug. Čag.).

غِمْرَاشْمَک *gimraşmak* = çorata etmek (tréfálni, ingerkedni).

غِمْرَامَک *gimıramak* = hareket etmek (mozogni); v. ö. osm.

kimildamak és *kipirdamak* igéket.

غنامك *ginamak* = tājib etmek (ócsárolni, szemrehányni); osm.
kinamak.

غَوَاغ *garag* = kavak (nyárfa).

Baglaman öjle bodur-bögrülere ben gönlümü,
Boju-da jüksek *garag* olsun.
(Nem kötöm én szívemet ilyen törpe görbékhez,
Termete is magas nyárfa legyen.)

غوبر *gubra* = fiski (ganaj); osm. *gübre*, čag. *gömbre*.

غوبوز *gobuz* = koboz; osm., čag. *kopuz*.

غوپكو *gopku*? = baltanî tokmaklı taraffi (a baltának az a vége, hol a vasa van, a balta feje); v. ö. čag. *kopu* (vastag; Lug. Č.).

غوپمك *gopmak* = létre jönni, keletkezni; osm. *kopmak*.

Goptu gişe köjde bi gijamet, bi zîrîldu.
(Éjjel a faluban nagy lárma, sírás támadt.)

غوت *got* = göt (segg, hátsó rész); čag. *köt*, kirg. *köt* (hát és podex; Radl. III. k.), csolimi tatár *ködön* (bát, Radl. I. k.), kojb.-kar. *kötän* (hátsó rész).

غوت لوقمەسو *got lokmasu* = *jimurta* (tojás). Valószínűleg csak költői kifejezés.

غوتورمق *goturmak* = hozni; osm. *götürmek* (vinni), *getirmek* (hozni).

Her bir aša zellet *goturan* ejgine duz dur.
(A mi minden ételnek kellő ízét megadja : a só az.)

غوجلنمق *gužalanmak* = *güženmek* (haragudni, neheztelni); osm. *güželenmek* (LehO.).

It deñlü zalarsa senü, *gužalanma*, ses etme.
(Ha megharap is, mint a kutya, ne haragudj, ne szólj.)

غوچمق *gožmak* = *kužaklamak* (átölelni); osm. *kožmak*.

غوچه *goža* = *kebir* (nagy); osm., čag. *koža* (nagy, öreg).

غوچه مان *gožaman* = nagy, öreg; osm. *kožaman* (ősz, öreg ember).

ساز *goža saz* bőjük tambura (nagy guitarre). Lásd جُوْغُر.

غُوْخْمَق *goxmak* = kokmak (illatozni, szagánék lenni).

غودوز *guduz* = veszett, örült; osm. *kuduz* és *kutuz*; čag. *kutuz*; osm., čag. *kuduš*.

غوده *goda* = vužud (test); selžuk *göde*; osm. *gördeli* (testes, vastag).

غوربان *gurban* = áldozat; osm. *kurban*.

غورْجَالِمَق *guržalamak* = karistírmak (összezavarni, keverni); osm. *kuržalamak*.

غورد *gurd* = féreg; *gar gurdu* (szósz szerint: hó-féreg); osm. *kurt*; *kar kurdu*.

غورْش *gureš* = güreš (verseny).

غورْطَارْمَق *gurtarmak* = megszabadítani, megmenteni; osm. *kurtarmak*, čag. *kurtgarmak*; karamáni és xudavendkjavi *kultarmak*.

غورْقِمَق *gorkmak* = xauf etmek (félteni, megijedni); osm., čag. *korkmak*.

غورْكو *gorku* = xauf (félelem); osm. *korku*.

غورْگو *gorgu* = ruja (álom), tulajdonképen «látás», visio, álomlátás; v. ö. osm. *düş görmek* vagy *ruja görmek* = álmodni, azaz: álmodni, čag. *tüş körmek*; persa *xāb dīden*. Ugyancsak a *görmek* (= látni; čag. *körmek* jelentése «tapasztalni, tapasztalatot szerezni» is; Lug. Čag.) igéből képzett osm. *görgü* = tapasztalat, praxis.

Ben jimekte žin otuu jirsem, aga, her gun ejer,
Garušuk *gorqu* gorup, ujjuda gorku čekerün.
(Ha ebédkor mindennap zellert eszem, bátya,
Zavart álmodok s félek álomban.)

غورْمَق *gormak* = görmek (látni).

غورْوْنِمَق *gorunmak* = látszani; osm. *görünmek*.

غوز *goz* = göz (szem, Auge); karamáni *goz*.

غوڭ goz vagy guz řeviz (dió); osm. *koz* (LehO.).

غوڭغون guzgun = sijnah bir hajvan (egy fekete állat); osm. *kuzgun* = gajet böjűk kara karga nev'i (igen nagy fekete holló; LehO.). Ahmed Vefik pasa az osm. *kuzgun* illusztrálásául felhossa az ujn. *kuzkuzak* = gölgelik, karañlik (árnyék, sötétség), čag. *kuzgamak*, *kuzgulan* = samata, řurus (lárma, kiabálás, zaj) szókat. Ide való még čag. *kuzgun* (Lug. Č.); alt. *kushun* (holló; Radl. I.).

Bak, sevdijegim Gezbaniñ on dört jaşı vardur,
Guzgunu sijnah beñleri, hemde gaşı vardur.
 (Nézd, a kedves G. 14 éves,
 Holló-fekete anyajegyei s szemöldökei vannak.)

غوڭل guzel vagy guzal = güzel (szép).

غوڭلامن gozlamak = bekleme (várni, figyelni, vigyázni); turkm. *gözlemek* (nézni, figyelni, keresni; Mařdumkulı, 30. vers. *Nyelet. Közl. XV.*); osm. *gözlemek* (kivánni, vágyni, várni; LehO.); čag. *gözlemek* (kivánni, várni, nézni, szemmel tartani; Lug. Čag.).

Bakkal, gasab, etmekčü zokakta beñ *gozlar*,
 Taşra čıřamañ, damda gapatturdu zügürtlük.
 (A fűszer-árus, mészáros, pék engem vigyáznak az utcán,
 De nem mehetnek ki, szobába zárt a szegénység.)

غوڭو guzu = bárány; osm. *kuzu*.

غوڭسَرمك gosretmek = mutatni; řarputi *gostarmak*; osm. *gös-termek*; karamáni s řudav. *güstermek*.

غوڭuş guş = madár; osm. *kuş*.

غوڭشاق guşak = kuşak (öv, Gürtel); čag. *kuřak*, a *kuřamak* (magát övezni) igéből.

غوڭشمه goşma = gazel, vers; *goşma jaymak* vagy *ogarmak* = verset csinálni; osm. *koşma*; čag. *koşuk*.

غوڭشو goşu = futás, versenyfutás; osm. *koşu*.

غوڭصق gusmak : osm. *kusmak* (okádni, hányni).

غوڭلامق *goglamak* = gammaz etmek (följelent); osm. *kogmak*, *kormak*, *kogalamak*; čag. *koglama* (Lug. Čag.).

Gogla fakuja bir daha ak žinnü juzarsam.
(Jelents föl a khodsának, ha még egyszer pálinkát iszom.)

غوڭلماق *goklamak* = illatozni, szagának lenni; osm. *koklamak*.

غوڭكچه *gokče* és گوڭكچه *gökče* = mavi (kék).

غوڭكچن *gokčen* és گوڭكچن *gökčen* = güzel (szép); osm. *gökčil* (kékes).

غوڭشو *goñšu* = szomszéd; osm. *koñšu*, *konšu*, *komšu* (LehO.),
čag. *kongšu* (LugČ.) a *koñuş*-, *konuşmak* (egymás mellett megtelepedni) igéből.

غول *gol* = kar; osm. *kol*.

Başu gazana, agzu yana beñzejor, amma
Gollari direkten-de irü.
(Feje kazánhoz, szája vendéglőhez hasonlít, de
Karjai az oszlopnál is vastagabbak.)

غولاج *gullaž*: osm. *gülež* (a lángliszt legfinomabbja, czukros torta: LehO.); čag. *külež* (édes kenyér); kirk., alt. *kalaš* (fehér kenyér); kaz. *kalač* (kalács); magy. *kalács*.

Jumušaklugu, bejazlugu dejer biñ hezüne,
Gullaža, nazlu aša kökten adaš dur keškek).
(Puhasága, fehérsége megér ezer kincstárat,
A tortával, finom étellel egészen azonos nevű a keškek.)

غوڭپ *gulp*: osm. *kulp* (edény füle); bok *gabu gulpu* = éjjeli edény (= bok kabí) füle.

غولاق *gulak* = kulak (fül); osm. čag. *kulak*.

Benden ögüd dilerseñ ejer, ejže dut gulak.
(Ha tanácsot kérsz tőlem, jól ide tartsd a füled.)

غوڭلمق *gulmak* = tebessüm ejlemek (nevetni); osm. *gülmek*; *çarputi guldurmak* (nevettetni).

غوڭلوك *guluk* és گوڭلوك *gülük* = esb, hergele (ló, ménés); osm. *gülük* (jük hajvani = igás állat; LehO.); čag. *külük* (u. a.); kojb.-kar. *köl*-, jak. *kölüi* = befogni. — A kettős jelentés

(ló és ménes) illusztrálására szolgálhat a magy. *gulya* szó, mely Páriz Pápai szerint csak «*vacca*», Szabó Dávidnál pedig «*tehén* vagy *tehéncsorda*». E török *guluk* és a magy. *gulya* tehát valószínűleg közös eredetűek.

Altumda *guluk*, öjle sijirdür, ki bi gorsañ,
Zengü çalub gaffasunu pekçe gasarsam.
(Alattam egy ló, úgy fut! ha egyszer látnád,
Ha a kengyelt rátéve fejét erősen húzom.)
Dagda *gulukları* gun inünže otarmalu.
(A hegyen a ménest naplementéig legeltetni kell.)

غوله آلمق *gola almak* = sahabet etmek (pártját fogni, pártfogás alá venni; tulajdonképen: karjába, karjai közé venni).

غومار *gumar*: osm. *kumar* = hazardjáték.

غون *gun* = nap, sol, Sonne és dies, Tag; *gun inünže* = a nap lementéig. Osm. *gün* (dies és sol; LehO.), *güneş* (sol); çag. *kün* (dies és sol), *kojaş* (sol).

غونغوج *gonguĝ* = jengeč (rák, Krebs).

غوندوزون *gunuzun* gündüzün (nappal). Gunduzun helyett; az *un*, illetőleg *ün* időhatározó rag, mint ezekben: *jaz-in* (nyáron), *kış-in* — *gış-in* (télen), *zabah-un* (reggel).

Gunuzun pohça, börek, hem giĝe ajan sataju'.
(Nappal pogácsát, böreket, éjjel irót árul.)

غونوق *gonuk* = musafir (vendég); osm. *konuk*.

غوننامق *gonnamak* = dogurmak (szűlni).

Gonnamuş ganĝuga uflaz bi enük dün zabahun
Gozlaru urşen olup, gajrı mürada irmüş.
(Felesége egy pompás gyermeket szült tegnap reggel,
Szemei ragyogók levén: óhajtott célját elérte.)

غوبروق *gujruk* = kujruk (fark); osm. *kujruk*, çag. *kujrug* (LugČ.).

غوبروق اورو *gujruk uru, ürü* ? = akreb (skorpió).

غوبيرمق *gıvirmak* = burmak (fordítani, csavarni); osm. *kıvirmak*.

غُويمَق *gojmak* = vâz ejlemek, têsir etmek (tenni, helyezni; hatással lenni); osm., čag. *kojmak*.

غُوِيُوجَه *gojuža* = sürűn, gyakran; osm. *koju* (sürű, vastag).

غُوِيُولَمَق *gojulmak*: osm. *kajulmak* = megrohanni, rácsapni, megtámadni, neki esni (LehO.).

Ač köpek deñlü *gojulmamalu* dur her olaša.

(Nem kell nekiesni minden lónak, mint az éhes kutya.)

غَهَر *gahr* = kahr (erőszak, zsarnokság, hatalom).

غِيَامَت *gijamet*: osm. *kiamet* = kiabálás, lárm a, felzúdulás; *kiamet kopti* = nagy zavar keletkezett.

Ganžuklaru köjün gelün almaga varđular,

Def dömbelek-le jolda *gijamet gopardular*.

(A falu asszonyai menyasszonyt venni mentek,

Az úton dobokkal nagy lármát csináltak.)

غِيَج *giž* = ajak, göt (láb, segg); osm. *kiž* (far, hátsó rész, türkide «bažak», lábszár; LehO.).

غِيَجُون *gižuk* = kenar (part, szél).

غِيَرْتُوُج *girtuž* = itibar ve nüfuz (tisztelet, becsület, tekintély).

غِيَش *giš* = kış (tél).

غِيَلَمَق *gilmak* = csinálni, tenni: osm. *kilmak*.

ف = f.

فَان *fak* = čožuklarlın kuš tuttğı duzak (tör, melylyel a gyermekek madarat fognak).

Gozu gordugunu dutar ajan aga, *fak* gibü dü,

Ganda leš gorsa, gapar, čajlak gibü dü.

(A nagyúr, bármit lát a szeme, megfogja, olyan mint a tör,

A hol dögtestet lát, elkapja, olyan mint a sólyom.)

فَاغَر *faku* és فَاغِي *faki* = köj xožası (falusi khodsa, tanító).

فُونْدُوُك *funduk* = mogyoró; osm. *fındık*.

فَيْرَات *fejrat* = ferjad (sirás, jajgatás).

ق = k.

كوتو *kotu* = fena (rossz); osm. *kötü*; *zarpati kotu*.

Böjle dur işlerü, Galub, şu *kotu* dünjanuñ;
Jimüşün eñ guzelün dagda ajular jirmüş.
(Ilyenek e rossz világnak dolgai, Galib;
A legszebb gyümölcsöt a heggyen a medvék ették.)

كوسنومق *kusnumak* = a nöstény állat a párosodást kívánja, pl.
a kancza ló sállik, stb.; osm. *küsnimek*.

كوتكن *kokten* és كوككن *kökten* = *şümle*, *şümleten* (mind,
mindnyája, egészen).

Hal galmadu, *kokten* jurulup dere battuk.
(Erőnk elhagyott, egészen elfáradva nagyon izzadtunk.)
Kökten čikunğa köjlü davullar-le garşuja,
Uşaklar gabardular.
(Minden falusi kimenvén elébe dobokkal,
A gyerekek összecsisdültek.)

ك = k, g.

گېرتمك *gebertmek* = agyonütni, megölni, osm. *gebertmek*, a
gebermek (megdöglei) igének causativuma.

گېتمك *getmek* = gitmek (menni, elmenni.)

گېردك *gerdek*: osm. *gerdek* = gelin odası (a menyasszony szo-
bája; *gerdege girmek* = güveji olmak = vőlegény lenni,
nősülni; LehO.). *Gerdege dikilmek* = gerdege girmek.

Agşam odada čoklugle jatsuju gilduk,
Jurmuk jejerek *gerdege* güč hal-le dikilduk.
(Este a szobában sokan imádkoztunk,
Öklözést kapva csak bajjal mehetünk a menyasszonyi szobába.)

گېرمان *kirman* = iplik ejirdikleri iji (kötélfonó kis pálcza);
osm. *kirman* (jön ijisi; LehO.).

گېرى *geri* = hátsó rész, alfél; hátul, után. *Andan geri* = azután.
Köjlü ujuduktan geri čik = majd mikor a falusi elaludt

(elalvás után), menj k. *ɣarputi geri* = után (postpositio);
osm. *girü* (klj, ard, pes; LehO.).

گیزیر *gizir* köj hetɣudası (falusi bíró); persa *gezîr* (præfectus).

کسکون *keskün* = éles; *keskün biçak* = éles kés; osm. *keskin*.

کَش *keş* = jogurttan japılur pejnir (aludt tejből csinált sajt);
osm. *keş* (kuru jogurt, jagsız pejnir = száraz sajt; LehO.).
persa *keşk* (LehO.).

کَشَک *keşkek* = bogdajdan japılur atime-i-kadime-i-nefise (bú-
zásól csinált, régi édes étel).

کَف *kef* = kuh (hegy); *kef-i-kaf* — Kaf hegy.

کَکرمسی *kekremsi su* = ísret (Wohlleben).

Kekremsi suje mejyanelerde malin jimüş.
(Dózsóléssel elitta vagyónát a korcsmákban.)

کَلَه *kelle* = baš (fej); osm. *kelle*.

کَکَرِه *kekre su* = raki, šarab (pálinka, bor). Az összetétel
első része = osm. *kekre* kesernyész, maró ízű).

Çok saru altın gazandım oɣ!
Zengülejünşe *kekre su* pek dadandım oɣ!
(Sok sárga aranyat nyertem, óh!
Meggazdagodván a borból-pálinkából sokat kóstoltam.)

کَکَلُک *keklük* = fogolymadár); osm. *keklik*.

Keklük eti-de, bak, jinežek šej-mü dü, hej türk!
(Lássd, te török, a fogolyhús is nem enivaló-e?)

گَنُوش *geñüş* = széles, bő; osm. *geñiş*; čag. *keng*.

کُلْ اِرَنگی غاز *kül irengi gaz* = kürre-i-arz (a földteke, a földgolyó).

کَلَش *keleş* = jigit (fiatal ember, legény); osm. *keleş* (LehO.).

گَلُن *gelün* = menyasszony; osm. *gəlin*.

کَنکَر *kenker* = taze deve diken (fiatal teve tövis); osm. *kenker*
(ešek diken = számártüske; LehO.).

کَنه *kene* = hajvana japišan kehle (az állatba ragadó tetű);
osm. *kene*.

Dögmeden, sökmeden almaz, *kene* deñlü japuşur.

(Az ütés, szidás nem használ, úgy ragad mint a kulláncs.)

كُوبلاصِدو *küblastu*: osm. *kül bastı* = kebab, kül bogačasi (pecsenye, hamuban sült pogácsa; LehO.).

كُورپُ *körpü* = híd; osm. *köprü*; karamáni és xudavendkjari *küplü*.

Körpü başunda bi tükjan açmuş, jemekčü dü.

(A hídfőnél boltot nyitott, ételárús lett.)

كُوركُچُ *kürekčü* = evező legény, hajós legény; osm. *kürek* (evező, lapát).

كُورُوكُ *kürük*: osm. *kürük* (fúvó, fújtató a kovácsoknál).

كُوزُ *küz* = ateş (tűz, Feuer); osm. *köz* (parázs, szénparázs);
turkom. *küz* = tűz, ignis (Maydumkuli 6. versében az *ot*
szónak synonymája; *Nyelvtud. Közl.* XV. k. 14. l.); kojb.-
kar. *kös* (brennende Kohle); magy. *tűz*.

Küz gorundu gozuma garşu jakadan añaru.

Čoban išşugu mu, bülmen, ja bi jangun-mu aźab.

(Tűz csillámlott szemembe a szemközi oldal felől,

Vajjon pásztortűz-e, vagy tűzvész, nem tudom.)

گُوسله *gösele* = bilegü (köszörűkő). ¹⁾

گُوكُچُ *gökčen* = güzel (szép).

كُوكُرتُديرمك *kükrettirmek* = aska getürmek (szerelemre vinni,
szerelemre tüzelni).

گُوكُرمك *gökremek* jeşillenmek (zöldülni, virúlni); osm. *gökremek*
a *gök* (čag. *kök*) melléknévből.

Giş gettü, güneş gizdu, *gökredi* goża daglar,

Gezban, čimelüm golda senüñle, hava ajaz dur.

(Elmúlt a tél, a nap kisütött, kizöldültek a nagy hegyek,

G., fürödjünk meg a tóban, az idő derült.)

كُوكُرمك *kükremek* = serd olmak (heftig —, stürmisch werden);
osm. *kükremek* (LehO.).

¹⁾ Osm. *köstere*; *köstere taşı* (LehO.).

گۆڭۈس *göğüs* : osm. *göjüz* (mell, kebel); čag. *köksük*; ujb. *kökküz*.

گۆڭۈل *göñül* : *Ak žinnüjü juzarsa, döner göñlü, čok gusar* = ha pálinkát iszik, felfordúl a gyomra, sokat okádik. Tehát a *göñül* jelentése: belső rész, gyomor; osm. *göñül* (szív, beleegyezés, hajlam, kedélyállapot; LehO.); čag. *köngül* (u. a.) karamáni *gonul*.

كولاف *külağ* = külah (sapka).

گۈلۈك *gülük* = hergele, esb (ménés, ló). Lásd: غولوك!

گۈمەس *gümes* : osm. *kümes* = tyúkketrecz, tyúkól.

گېبۈ *gibü* = gíbi (-ként, -képen, hasonlóan).

گېشۈ *gišü* = kimse, kimesne (valaki, egyén); osm. *kiši*.

ل = l.

لاڧلانمق *laflanmak* = beszélni, fecsegni; a *lağ*-ból képezett denominalis ige.

لەش *leş* = dög, holttest, *leş, laše*; čag. *laš* (Lug. Č.)

م = m.

مارڧاٹلۈ *marfatlu* = mārīfetli (tudományos, talentumos, ügyes); karam. és zudavendkjari *mahrifetlü*.

ماشلاق *maşlak* = köpönyeg, felöltő, esőköpeny; v. ö. osm. *başlık* (kabát, nők fejdísz és Pferdekopfzeug).

Başında bi ič il¹⁾ takijesü, egnünde bi *maşlak*,

Gildan gara şavlar gejinür, tejfe gilig dur.

(Fején egy karamáni sapka, vállán egy köpenyeg,

Fekete szőr-nadrágot visel: furcsa öltözet.)

مانڭە *manğa* = tâm (étel); *gara manğa* = kaviár (tulajdonképpen «fekete étel»); olasz-osm. *manğa* (jeježegii bajagtsi; LehO.).

ماۋۇ *mavu* = mavi (kék).

¹⁾ *Ič il* = a karamáni vilajet belső része (Leh. Osm.).

مَرَكَ *merek* = samanlık (hombár).

مَسْ *mes* = pézsma, Moschus; osm. *müşk* és *müşk*.

Mes gibü goçar burnuña, oğlan, senüñ elbett.
(Bizonyára pézsma-illatnak érzi a te orrod, fiú).

مَطْلَقْ *mitlak* = matbuç (Decoet); az arab *muglab* szóból?

مَمْلَكَتْ *melmeket* = memleket (ország; tartomány).

مَنْجَلِسْ *menżlis* = meżlis (gyűlés, társaság); karamáni s žuda-vendkjari *menżlis*.

Gelünže *menżilise* ak sakallular, sözü kes!
(Mihelyt a falu vénei megérkeznek a gyűlésbe, hallgass el!)

مُورَغَانِيَهْ *murgañie* = rengin (színes); *murgañielü* söz = színes (ékes?) beszéd; *murgañie dasitan* = színes (szépen kiszínezett) rege, monda.

مَهْتَرْ خَانَا *mehter çana* = tabl u zurna (dob és trombita); osm. *mehter-çane* = Militär-Kapelle.

مُوهْتُوْ és مُهْتُوْ *mühtü* = mufti.

مَهْرَبَا *mehraba* = merhaba (üdvözlég!) !)

مَهْرَمَتْ *mehremet* = merhamet (könyörület, irgalom).

ن = n.

نَاصِفَا *nasafat* = nasihat (tanács, tanácsadás).

نَاغْدَارْ *nagadar* = mennyi, a mennyi; osm. *ne kadar*.

Nagadar aš varu'sa, jir, judar Iržeb.

(A mennyi étel-ital van, megesz-i megisz-sza Redseb.)

نَشْرَبْ *neşreb* = meşreb (természet, egészségi állapot).

نَطَارْلَامَقْ *natazlamak* = tarlaji sürmek (szántani); arab-osm. *natas* (ugar-föld; LehO.).

Bir tek gümüşle tarlaju ejže *natazladuk*.

(Egyetlen bivalylyal a földet jól felszántottuk.)

نَكْتَبْ *nekteb* = mekteb-i-subjan (elemi iskola).

نَكْتِبْ *nektib* = levél; arab-osm. *mektub*.

نَكْسْ *nekes*: persa-osm. *nakes*, *nekes* (haszontalan, hitvány ember).

نِيرِدَه *nirede* = hol? osm. *nerede*, *nerde*.

ه = h.

هَایَوَار *hajvar* = *χavijar* (kaviár).

هَتْنَه *hütne fitne* (gonoszság, ármány, csel).

هَچ *heč* = *hič* (semmi, soha).

هَچ کِمْسَه *heč kimse* = *senki*; osm. *hič kimse*.

هَر کِسُو *her kesü* és هَر بِرُو *her birü* = mindegyik.

هَزُونَه *hezüne* || *χazine* (kincstár).

هَدُوک *hüdük* = *ahmak* (ostoba, bolond, együgyü); osm. *hödük*.

Agizin dadunu hič ne bilür öjle *hüdükler*.

(Szájok ízét mit tudják ilyen ostobák?)

هَر پُولَدِمَك *hörpüldemek* = *inni*, *hörpölni*; *čag. hörpüldemek*.

Dirseñ ak *ğinnüjü ajran gibü hörpüldediñon*,

Jutmadan öñče bi ej^ğük suğugaz *gatmaludur*.

(Azt mondd, hogy a pálinkát úgy iszod, mint az frót,

Ivás előtt egy kevés vízcsekét kell közéje keverni.)

هَرُونَك *hüreng* és هَرُونَكِي *hürengi* = *frengi* (európai ember).

Dün iki *hüreng* oglanu bir *gañruđa gordum*.

(Tegnap két európai fiút láttam egy kocsiiban.)

هُسَكَه *hüske* = *fricska*; osm. *fiske* (Nasenstüber).

هُول *hül* = *fil* (elefánt).

هُولَاف *hulaf* = *χılaf* (hazugság, hamisság).

هَوْلَه *havla* = *halva* (barna színű, édes sütemény, rizslisztből, zsirral, cukorral, eperrel,ogyoróval vagy kukoriczával készítve).

هُونْكُورْمَك *hünkürmek* = hiddetle zikr etmek (isten nevét hevesen kiabálni, a «zikr»-et csinálni).

هُونْكُورْمَك *hüjkürmek* = haj huj demek (haj-hujt kiabálni); osm. *hajkırmak*; čag. *hajkarmak* (kiabálni).

هُودُوك *höjök* = tepe (domb, halom).

Jaz geldi, şükür, bak, jine žillendi *höjükler*.

(Hála istennek, megjött a nyár, nézd ismét kizöldültek a halmok.)

Čiktu *höjüge*, čöktü, köpek deñli soruttu.

(Felment a dombra, leült és savanyú pofát vágott, mint egy kutya.)

ي = j.

ياب ياب *jab-jab* = javaš-javaš (lassan-lassan, lassú); osm. *jab*.

ياپچنه *japčene* = javašće (lassan); osm. *japče*.

ياراق és يَرَق *jarak* = szerszám és penis; osm. *jarak*, *jarag*; čag. *jarag* (fegyver, eszköz; LugČ.).

ياروق *jaruk* = hasadék, nyílás; osm. *jarık*.

ياز غُونُ *jaz gunu* = ejjam-i-sajf (nyári napok); a *jaz* (nyár) és *gun* (= osm. *gün*) összetétele.

ياطصو *jatsu* = aḡsam namazı (esti ima); osm., čag. *jatsı*.

ياڭاز *jañaz* = rossz természetű durczás, makranczos; osm. *jañaz*.

ياڭشَق *janšak* = geveze (fecsegő, csacska); osm. *jañšak*.

يانجوق *janšuk* = koltuk (hónalj); v. ö. osm. *janšık*, čag. *jan-čuk* (oldalzseb, zacska, táskák).

يانغُون *jangun* = tűz, égés; osm. *jangın*.

ياوز *jauz* = ala (pompás, kitünő).

يايولمق *jajulmak* = elterjed, elszéled; osm. *jajılmak*.

يَغْلِمَق *jiğilmak* = toplanmak (gyűlni, összegyűlni); osm.

jiğilmak (žem —, kesir olmak, bir jere toplanmak; LehO.).

Çeb çevresüne kökçe siñek denlü *jıgılduk*.

(Körülötte összecsoportosúltunk, mint a legyek.)

يقا *jaka* = oldal (Seite) és *nyak* (collum, Hals); osm. *jaka* (bojun, gerden, dös üsti, libas bojuni, giriban, taraf, kenar = *nyak*, Hals, a mell felső része, a ruha nyaka, gallér, oldal margo: LehO.); *jakasina sarıldi* = nyakába borult (Lataif-i-Nasreddin *çoşa*, 49. latife, 15. l.); *kijamet gününde iki elim jakañda olsun* = a feltámadás napján két kezem a nyakadon legyen (Arzu ile Kanber hikajesi, 6. és 8. l.); osm. *jakalık* (a köpönyeg nyaka; LehO.); v. ö. magy. *nyak* és *nyaklő*.

Gezban gız ujkuda. *jaka* goşub-da ojarmalu).

(G. álomban van, nyakát meg kell ölelni és felkölteni.)

يکیت *jegit* : osm. *jigit* (fiatal, ifjú, hős).

يلايق *jalabik* = parlatk (fényes, ragyogó); osm. čag. *jal* (fényes); osm. *jalabik* (fénylő, ragyogó), *jalabim*ak dirayşan olmak = fényleni, szikrázni; LehO.); *jalajmak* (dirayşan olmak; LugČ.).

Gastambulu berberlerü gajet *jalabik* dur.

(A kasztamunii borbélyok nagyon fényesek.)

يَمانمق *jamanmak* : osm. *jamanmak* (találkozni, összejönni).

يَمَكچو *jemekü* = lokantaşî (vendéglős).

يَموش *je müs* = mejve (gyümölcs); osm. *jemiş*.

يُواق *juvak* = çaneleriñ üzerinde olur müdevvir bir taş dir (a házak tetején levő kerek kő).

يُوالاق *juvalak* = toparlak (kerek, gömbölyű); osm. *juvalak* és *juvarlak*.

يوتورمق *juturmak* = za'i etmek (elveszíteni); *ussun' juturur* = eszét veszti.

يُوخو *juxu* = alvás, álom; čag. *joxu* (LugČ.); azerb. *juxu*.

يُوخوش *joxuş* = halom, emelkedés; osm., čag. *jokış*.

يُورمق *jormak* = tâbir etmek (megfejtetni, megmagyarázni); čag. *jormak* (jósolni, álmod fejtetni).

يُورمُوك *jurmuk* = jumruk (ököl).

يُوسِمَة *josma*: osm. *josma* = elegáns öltözetű (LehO.).

يُوطِمَق *jutmak* = ićmek, jemek (inni, enni); osm., ċag. *jutmak* (elnyelni).

Juttuk pilav-le havlaju gećmüšler urf ućun.

(Ettünk pilafot és halvát a megholtak lelkeért.)

Guzum, ak žinnüjü eššek gibü *juttum* bu zabah.

(Bárányom, a pálinkát úgy ittam ma reggel, mint egy szamar.)

يُول كَسُؤِجُ *jol kesüžü* = útonálló, rabló; osm. *jol kesiži*.

Čiktu öñümüze bi'iki gać *jol kesüžü* kurd.

(Jött elėbünk egy-két útonálló kurd.)

يِير *jir* = hely, föld; osm. *jer*, ċag. *jir*, *ir*.

يَجْمَق *jġmak* = félre vágni, félre csapni; osm. *jġmak* (bir tarafa ejmek; LehO.).

Gafaña dak külafü, šöjle gozuñ üstüne *jġk*.

(Tedd fejedre a sapkát s vágd a szemedre.)

يِيلُوكِ اِيْت *jġluk it* — kġzmiš köpek (veszett kutya).

يِيمَك *jimek* = enni; osm. *jemek*. *Pozunda jir* = eszik ganajából.

Az enni ige tehát itt is locativussal használtatik, mint a régi magyarban: «még alig esztek a kenyérben» (CXXVII. zsoltár).

يِينَمَك *jინmek* a *jimek* (enni) passivuma. *Jinežek šej* = enni való.

D) Szövegek.

1.

Hak hak dejü erden çağuran, bak, ala gaz du,
Hajvan kümesünde bulaman böjle sün¹⁾ az du.

Viz-vüz²⁾ ötüşü gönlümü ejlendürü uflaz,
Jaz gunlaruda sivrü siñek tejfe bi saz du.

It deñlü zalarsa başaguñ, gızma, ses etme,
Kökçen gızıñ ettükleri, oğlan, saña naz du.

Giş gettü, güneş gızdu, gökrendi goşa daglar,
Gezban, çimelüm golda senüñle, hava ajaz du.

Galub, çok öğüd, çok nasifat ejledük, amma
Ses eslemez oldu: goşa türk pek jaramaz du.

2.

Köjçek bize, gardaş, duman atturdu zügürtlük,
Kökten piluju pirtuju satturdu zügürtlük.

Zarraflar inanmaz, asunaflar söze ganmaz,
Çok kimsejü gahr ile zibartturdu zügürtlük.

Çaınlardu çeñem zengün üken çañ gibü, amma
Sinçü, daju, agzımı gapatturdu zügürtlük.

Zalt ben-mü, ja Gastammanulu-da źıbur oldu?
Dünjajü birü birüne gatturdu zügürtlük.

Bakkal, gasab, etmekçü zokakta benü gozlar,
Taşra çıxaman, damda gapatturdu³⁾ zügürtlük.

Gurtara Çalab alajumuz! gasdu-gavurdu,
Mal gojmadu her keste, top atturdu zügürtlük.

¹⁾ *Süne* a Leh. Osm. szerint: hím récze, vadrécze.

²⁾ *Viz-viz* a Leh. Osm. szerint: a rovarok repülésének hangja, zűmmögés.

³⁾ A *jimesölje, gatugujle* stb. a vers kedvéért e helyett: *jimesü ile* (evésével), *gatugu ile* stb.

Galub, ne öküz galdu, nem dumbaj, ne bi eššek,
Kökten piluju-pirtuju satturdu zügürtlük.

3.

Gaşugu al, jürü, ji, çok guzel aš dur keškek,
Alajuna jimegüñ dogrusu baš dur keškek.

Jumuşaklugu, bejazlugu dejer biñ hezüne,
Gulla,ja nazlu aša kökten adaš dur keškek.

Hem dazu, hem duzu vardur, jimesüjle dojaman,
Muşurun agče gatugujle¹⁾ dadaš dur keškek.

Ejnhan olsa gişü, dım dikuz ejler, dojurur,
Sorfada varsa obur, durma, üleşdir keškek.

4.

Jaz gunu iñsana şan joldaşu dur sivrü siñek,
Müzü hajvanlarınuñ heb bašu dur sivrü siñek.

Godamu dişlejüşün hem aşı dur, hem gabarur,
Sajkı gujruk urunuñ gardaşu dur sivrü siñek.

Uflaz amma sesü, agzunda agu var, zalasa,
Çilik ujuz deñlü ne mirdar gaşu dur sivrü siñek.

Heç ajrulmaz, gişe ejlendürü, sazlar çalarak,
Kajfelerde garibuñ haldaşu dur sivrü siñek.

Dun ugun dilleşürüz köjde bunuñle, Galub,
Jaz gunu iñsana şan joldaşu dur sivrü siñek.

5.

Boş bogaz siñ, ah Teres, nuzlaja garsun bogaziñ,
Dilerün hem zalasun gujruk uru gıj,ugaziñ.

Issudan gızdı şehendem gibü, ammi köjümüz,
Zingirak tuttu, sararduk, sola galduk bu jazın.

Vanlu ajvaz gibü dutmaz gerisü zir-zir öter,
Jaz gunu kim jise baklajle fasulja pijaziñ.

Gırşıl olmuş sakalıñ, gel de biçük ajineje bak,
Jakişur galpagunu gaffana gejsen papaziñ.

Goglajub ajana, Galub, bizü, dögdürdü gazu,
Bellerüz anasını bir gun olur ol gammaziñ.

6.

Gezban, dama girünçe gapuju gapat-da gel,
Hemde giçündaki dumanu čez, čikart-da gel.

Keskün bičak gibü, aman evlad, judulmaju',
 Ak žinnüje bi ejginelükten su gat-da gel.
 Isžak, soguk čoluk-čožuk alur de jir, guzum,
 Gaffaîdaki börekleri nektebde sat-da gel.
 Gongužle hajvaru kötü sanub jemen dime,
 Uflaz gara gatuk du, dadunu bi zat-da gel.
 Galub, senü alur gazu, mühtü gola bu gez,
 Hečde čekünme, ajan agaja dajjat-da gel.

7.

Istakratoza bak hele Himmet, gimirajju',
 Tapšingu čalub el ile, gotujle givirajju'.
 Bakdiîdi ja seî, ben diînelürken dam öñünde,
 Almuš elüne jir-de gečerdi valu dajju.
 Gorduîdu ja sen dün giže ajan zijafatta,
 Gongužle gabikli pilavi amma judajju'.
 Küblastuži, ak žinnüjü at, gajri zuguzlan,
 Dengiz piresü heč jenü'-mü, hej goža ajju!
 Bülmën: püre-mü, gırbugu-mu, žînmü-dü, Galub,
 Istakratoza bak hele Himmet, gimirajju'.

Magyarúl.

1.

A mi korán reggel gágog, lásd a tarka lúd az,
 Az állatok csoportjában ilyen kevés van.
 A bogarak zümmögése kitünően mulattatja szívemet,
 Nyári napokon a szúnyog furcsa egy hangszer.
 Ha megharapja is lábodat, mint a kutya, ne haragudj, ne
 szólj érte,
 A szép lány tette, fiú, rád nézve kaczerkodás.
 Elmúlt a tél, kisütött a nap, kizöldültek a nagy hegyek,
 Gezban, fürödjünk meg a tóban, az idő derült.
 Galib, már sok tanácsot adtunk, de
 Nem hallgattad meg a szót, a vén török nagyon semmirevaló.

2.

Testvér, a szegénység levettette velünk a ruhát,
 Minden podgyászt eladatott a szegénység.

A pénzváltók nem hisznek, a mesteremberek nem laknak
jól szóval,

Sok embert erőszakkal megölt a szegénység.

Csengett ajakam, mint a csengettyű, mikor gazdag voltam,
De most, bátya, becsukatta számat a szegénység.

Csak én, vagy más kasztamuni-i is koldús lett?

A világot összezavarta a szegénység.

Fűszerárús, mészáros, pék az utcán vigyáznak engem,
De nem mehetek ki, szobába zárt a szegénység.

Isten mentsen meg mindnyájunkat! elnyomott
S vagyont nem hagyott senkinél, tönkre tett a szegénység.

Galib, sem ökör, sem bivaly, sem egy számár nem maradt,
Minden podgyászt eladatott a szegénység.

3.

Vedd a kanalat, jer egyél, nagyon szép eledel a keskek,
Az ételek mindenikének igazi feje a keskek.

Puhasága, fehérsége ezer kincstárt ér,
A tortával, finom étellel egészen azonos nevű a keskek.

Mind íze, mind sava megvan, nem tudok vele jóllakni,
A mudsuri fehér sajttal azonos ízű a keskek.

Ha éhes az ember, megtölti, jóllakik vele,
Ha van az asztalnál éhes, ne nézd el, adj neki keskeket.

4.

Nyári napon az embernek lelki barátja a szűnyog,
..... állatoknak főnöke a szűnyog.

Ha testemet megcsípi, fáj is, fel is dagad,
Mintha csak a skorpió testvére volna a szűnyog.

Szép ugyan a hangja, de szájában méreg van, ha harap (csíp),
A kozshoz hasonlóan a szűnyog.

Soha sem válik el, éjjel mulattat muzsikálva,
Kávéházakban az idegennek pajtása a szűnyog.

Éjjel-nappal beszélgetünk vele a faluban, Galub,
Nyári napon az embernek lelki barátja a szűnyog.

5.

Haszontalan fecsegő vagy Teresz, kapd meg a köhögést,
Kívánom, hogy a skorpió csípje meg a

A hőségtől pokol módjára fölmelegedett a falunk, bácsi,
Lázat kaptunk, elsárgultunk, elhervadtunk ezen a nyáron.

Mint a ván-i szolga
 A ki nyári napon babot, paszulyt s hagymát eszik.
 Szürke lett a szakállad, jőjj és nézz egyszer a tükörbe,
 Illő volna, hogy a pap süvegét a fejedre tegyed.
 Följelentvén az ajan-nak, megveretett bennünket a bíró,
 Tudom, hogy majd rákerül a sor egy nap az árulóra !

6.

Gezban, ha a szobába mégysz, csukd be az ajtót és jőjj,
 A lábodon levő nadrágot oldozd el, vedd le és jőjj.
 Jaj gyermek ! nem lehet úgy inni, mint az éles kés,
 A pálinkába egy kis vizet vegyíts és jőjj.
 Meleget, hideget megvesznek és megesznek a gyerekek,
 A fejedén levő rétest add el az iskolában és jőjj.
 A rákot és kaviárt, rossznak gondolva, ne mondd, hogy nem
eszed,
 Pompás a fekete fánk, kóstold meg csak egyszer és jőjj.
 Galib, téged pártfogása alá vesz most a bíró és a mufti,
 Soha ne vonakodj, felelj vissza az ajan-nak és jőjj.

7.

Nézd csak, Himmet, a tengeri rákot, mozog,
 Lábaik egymáshoz veri, farát mozgatja.
 Hiszen láttad, mikor én fölkeltem, az istálló előtt
 A kormányzó kezébe vette, megette és elment.
 Hiszen láttad, hogy tegnap este az ajan a vendégségben
 A rákot és pilafot ugyan nyelte.
 Pecsényét egyél, pálinkát igyál, jól erősödj meg,
 Hát a tengeri férget (?) nem eszik meg, vén medve !
 Nem tudom : bolha-e, béka-e, szellem-e, Galib,
 Nézd csak, Himmet, a tengeri rákot, mozog.

hazánkban. Székfoglaló *Bartal Antal* I. tagtól 1874. 182 l. 40 kr. — IV. szám. A határozott és határozatlan mondatról. *Barna Ferdinánd* I. tagtól 1874. 31 l. 20 kr. — V. szám. Jelentés a m. t. Akadémia könyvtára számára keletről hozott könyvekről, tekintettel a nyomdai viszonyokra keleten. *Dr. Goldziher Ignác*tól. 1874. 42 l. 20 kr. — VI. szám. Jelentések: I. Az orientalistáknak Londonba tartott nemzetközi gyűléséről, *Hunfalvy Pál* r. tagtól. — II. A németországi philológok és tanfériak 1874-ben Innsbruckban tartott gyűléséről *Budenz József* r. tagtól. 1875. 23 l. 15 kr. — VII. szám. Az új szókról. *Fogarasi János* r. tagtól. 15 kr. — VIII. szám. Az új magyar orthologia. *Toldy Ferenc*s r. tagtól. 1875. 28 l. 15 kr. — IX. szám. Az ik-es igékről. *Barna Ferdinánd* I. tagtól. 1875. 32 l. 15 kr. — X. szám. A nyelvújításról. *Szarvas Gábor* I. tagtól. 1875. 25 l. 15 kr.

Ötödik kötet. 1875—1876.

I. szám. Nyelvészkedő hajlamok a magyar népnél. *Barna Ferdinánd* lev. tagtól. 1875. 40 l. 25 kr. — II. sz. A neo- és palaeologia ügyében. *Brassai Sámuel* r. tagtól. 1875. 48 l. 30 kr. — III. szám. A hangsúlyról a magyar nyelvben. *Barna Ferdinánd* lev. tagtól. 1875. 48 l. 30 kr. — IV. szám. Brassai és a nyelvújítás. *Ballagi Mór* r. tagtól. 1876. 22 l. 15 kr. — V. szám. Emlékbeszéd *Krizsa János* I. t. felett *Szász Károly* I. tagtól. 1876. 40 l. 25 kr. — VI. szám. Művészet és nemzetiség. *Bartalus István* I. tagtól. 1876. 35 l. 20 kr. VII. szám. *Aeschylus. Telfy Iván* lev. tagtól. 1876. 141 l. 80 kr. — VIII. szám. A mutató névmás hibás használata. *Barna Ferdinánd* I. tagtól. 1876. 15 l. 10 kr. — IX. szám. Nyelvtörténelmi tanulmányok a nyelvújításra nézve. *Imre Sándor* I. tagtól 1876. 97 l. 60 kr. — X. szám. *Bérczy Károly* emlékezete. *Arany László* I. tagtól.

Hatodik kötet. 1876.

I. szám. A lány aspiraták kiejtéséről a zendben. *Mayr Auréltól* 10 kr. — II. szám. A mandsuk szertartásos könyve. *Bálint Gábortól* 10 kr. — A rómaiak satirájáról és satirairóikról. *Dr. Barna Ignác* I. tagtól 20 kr. — IV. szám. A spanyolországi arabok helye az iszlám fejlődése történetében, összehasonlítva a keleti arabokéval. *Goldziher Ignác* I. tagtól. 50 kr. — V. Emlékbeszéd *Jakab István* I. t. fölött *Szász Károly* r. tagtól 10 kr. — VI. Adalékok a m. t. Akadémia megalapítása történetéhez. I. *Szilágyi István* I. tagtól. II. *Vasary Kolozstól*. III. *Révész Imre* I. tagtól. 60 kr. — VII. Emlékbeszéd *Mátray Gábor* I. t. felett. *Bartalus István* I. tagtól 10 kr. — VIII. A mordvaiak történelmi viszonyosságai *Barna Ferdinánd* I. tagtól 20 kr. — IX. *Eranos. Telfy Iván* I. tagtól. 20 kr. — X. Az ik-es igékről. *Joannovits György* I. tagtól 40 kr.

Hetedik kötet.

I. Egy szavazat a nyelvújítás ügyében. *Barna Ferdinánd* I. tagtól 50 kr. — II. *Podhorszky Lajos* magyar-sínai nyelvhasonlítása. *Budenz József* r. tagtól 10 kr. — III. *Lessing* (székfoglaló). *Zichy Antal* I. tagtól. 20 kr. — IV. Kapcsolat a Magyar és szuomi irodalom között *Barna Ferdinánd*, I. tagtól 10 kr. — Néhány ösműveltségi tárgy neve a magyarban. *Barna Ferdinánd* I. tagtól. 30 kr. — VI. Rankavis Kleon új-görög drámája. *Telfy Iván* I. tagtól. Ara 30 krajcár. — VII. A nevek uk és ik személyragairól. *Imre Sándor* I. tagtól. 20 kr. — VIII. Emlékbeszéd *Székkács József* t. tag fölött, *Ballagi Mór* r. tagtól. 20 kr. — IX. A török tatár nép primitív culturájában az égi testek, *Vambéry Ármin* r. tagtól 10 kr. — X, *Bátori László* és a *Jordánszky-codex* bibliafordítása. (Székfoglaló.) *Volf György* I. tagtól 10 kr.

Nyolczadik kötet.

I. *Corvin-codexek*. *Dr. Ábel Jenő*től. 60 kr. — II. A mordvaiak pogány istenei s ünnepi szertartásai. *Barna Ferdinánd* I. tagtól. 50 kr. — III. Orosz-lapp utazásomból. *Dr. Genetz Arvid*től. 20 kr. — IV. Tanulmány a japáni művészetéről. *Gr. Zichy Ágost*től. 1 frt. — V. Emlékbeszéd *Pázmándi Horvát Endre* 1839-ben elhunyt r. t. fölött. A születése századik évfordulóján, *Pázmádon* rendezett ünnepélyen, az Akadémia megbízásából tartotta *Szász Károly* r. t. 10 kr. — VI. Ükkonpohár. A régi magyar jogi szokásnak egyik töredéke. *Hunfalvy Pál* r. tagtól. 20 kr. — VII. Az úgynevezett lány aspiraták phoneticus értékéről az ó-indiában *Mayer Auréltól*. 60 kr. — VIII. Magyarországi humanisták és a dunai tudós társaság. *Dr. Ábel Jenő*től. 80 kr. — IX. Ujperzsa nyelvjárások. *Dr. Pozder Károly*tól. 50 kr. — X. *Beregszászi Nagy Pál* élete és munkái. Székfoglaló *Imre Sándor* r. tagtól. 30 kr.

Kilenczedik kötet.

I. Emlékbeszéd *Schiefner Antal* k. tag. felett. *Budenz J.* r. tagtól 10 kr. — II. A Boro-Budur Jáva szigetén. *Dr. gr. Zichy Ágost* I. tagtól 40 kr. — III. Nyelvünk

ujabb fejlődése. *Ballagi Mór* r. tagtól 20 kr. — IV. A hunnok és avarok nemzetisége. *Vámbery Ármin* r. tagtól. 30 kr. — A Kún-vagy Petrarka-codex és a kúnok. *Hunfalvy Pál* r. tagtól. 30 kr. — VI. Emlékbeszéd Lewes Henrik György külső tag felett. *Szász Károly* r. tagtól. 10 kr. — VII. Ős vallásunk főistenei. *Barna Ferdinánd* l. tagtól 40 kr. — VIII. Schopenhauer aesthetikája *Dr. Ruzsicska Kálmántól*. 10 kr. — IX. Ős vallásunk kisebb isteni lényei és áldozat szertartásai. *Barna F. l.* tagtól 30 kr. — X. Lessing mint philologus. *Dr. Kont Ignácztól* 30 kr. — XI. Magyar egyházi népelemek a XVIII. századból. Székfoglaló. *Bogisich Mihály* l. tagtól. 50 kr. — XII. Az analogia hatásáról, főleg a szóképzésben. *Simonyi Zsigmond* l. tagtól 20 kr.

Tizedik kötet.

I. A jelentéstan alapvonalai. Az alakokban kifejezett jelentések. (Székfoglaló.) *Simonyi Zsigmond* l. tagtól. 30 kr. — II. Etzelburg és a magyar hűmonda. (Székfoglaló.) *Heinrich Gusztáv* l. tagtól. 20 kr. — III. A M. T. Akadémia és a szömi irodalmi társaság. *Hunfalvy Pál* r. tagtól. 20 kr. — IV. Értsük meg egymást. (A neologia és orthologia ügyében.) *Joannovics György* t. tagtól. 30 kr. — V. Baranyai Decsi János és Kis-Viczay Péter közmondásai. *Ballagi Mór* r. tagtól 10 kr. — VI. Euripides tropusai összehasonlítva Aeschylus és Sophokles tropusaiával. Miveltégtörténeti szempontból. (Adalék a költészet összehasonlító tropikájához.) *Dr. Petz Vilmos* tanártól. 60 kr. — Id. gróf Teleki László ismeretlen versei. *Szász Károly* r. tagtól 10 kr. — VIII. Cationale et Passionale Hungaricum. *Bogisich Mihály* l. tagtól. 30 kr. — IX. Az erdélyi hirlapirodalom története 1848-ig. *Jakab Elek* l. tagtól. 50 kr. — X. Emlékbeszéd Klein Lipót Gyula kúltag felett *Dr. Heinrich Gusztáv* lev. tagtól. 40 kr. — XI. Ujabb adalékok a magyar zene történelméhez *Bartalus István* l. tagtól. 40 kr. — XII. A magyar romantizmus. (Székfoglaló.) *Bánóczi József* l. tagtól. 10 kr. — XIII. Ujabb adalék a magyar zene történelméhez. *Bartalus István* l. tagtól. 40 kr.

Tizenegyedik kötet.

I. Ugor vagy török-tatár eredetű-e a magyar nemzet? *Hunfalvy Pál* r. tagtól. 20 kr. — II. Ujgörög irodalmi termékek. *Dr. Telfy Iván* l. tagtól. 40 kr. — III. Középkori görög verses regényeek. *Dr. Telfy Iván* l. tagtól. 30 kr. — IV. Idegen szók a görögben és latinban. *Dr. Pozder Károlytól*. 50 kr. — V. A csuvasokról. *Vámbery Ármin* r. tagtól 30 kr. — VI. A számlálás módjai és az év hónapjai. *Hunfalvy Pál* r. tagtól 20 kr. — VII. Telegdi Miklós mester magyar katechismusa 1562-ik évből. *Majláth Béla* l. tagtól. 10 kr. — VIII. Káldi György nyelve. *Dr. Kiss Ignácztól*. 50 kr. — IX. A Muhammedán jogtudomány eredetéről. *Goldziher Ignác* l. tagtól 10 kr. — X. Vámbery Ármin «A magyarok eredete című műve néhány főbb állításának bírálata. *Barna Ferdinánd* l. tagtól 60 kr. — XI. A nyelvfejlődés történelmi folytonossága és a nyelvőr. *Ballagi Mór* r. tagtól. 20 kr. — XII. A magyarok eredete és a finn-ugor nyelvészet. I. Válaszom Hunfalvy Pál bírálati megjegyzéseire. *Vámbery Ármin* r. tagtól. 30 kr.

Tizenkettedik kötet.

I. Seneca tragédiái. *Dr. Kont Ignácztól*. 60 kr. — II. Szombatos codexek. *Dr. Nagy Sándortól*. 30 kr. — III. A reflexiv és valláserkölesi elem a költészetben s Longfellow. Székfoglaló. *Szász Béla* l. tagtól. 30 kr. — IV. A belviszonyragok használata a magyarban. *Kúnos Ignác* és *Munkácsi Bernáttól*. 50 kr. — V. A magyarok eredete és a finn-ugor nyelvészet II. *Vámbery Ármin* r. tagtól. 50 kr. — VI. Kiktől tanult a magyar írni, olvasni? *Volf György* l. tagtól. 50 kr.

A HELYES MAGYARSÁG ELVEI.

Irta: PONORI TEWREWK EMIL.

Tartalma: I. A nyelv mivoltáról. II. Nyelvünk viszontagságáról. III. Idegen szavaink. IV. Nyelvérzék és népetymologia. V. Purismus. VI. Neologismus. VII. Mondattan. VIII. A fordításról. IX. A helyes magyarság elvei.

Ára 50 kr.

A MAGYAR NYELVÚJÍTÁS ÓTA DIVATBA JÖTT IDEGEN ÉS HIBÁS SZÓLÁSOK BIRÁLATA, tekintettel az újítás helyes módjára.

Irta: IMRE SÁNDOR, a M. T. Akadémia tagja.

Tartalom: Bevezetés. — I. Hangtani újítások. — II. Szóragozás. — III. Szóképzés. — IV. Szófűzés. — V. Stíl.

Ára 1 frt.